

1/2

868

ΝΑΥΤΙΚΗ ΤΑΚΤΙΚΗ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ



ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

-ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΤΗΣ ΑΜΦΩΣΤΑΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ-

868

ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΡΑΔΟΥ

Κυβερνήτης της Ναυτικής Σχολής



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ

1898



ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣΕ

868

ΝΑΥΤΙΚΗ ΤΑΚΤΙΚΗ
ΤΩΝ ΑΡΧΗΩΝ



ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣ





ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣ

ΝΑΥΤΙΚΗ ΤΑΚΤΙΚΗ

ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ

ΤΗΣ

ΑΜΒΡΟΣΙΑΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

- Ὁ ἐν Γαλλίᾳ περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἀγών.** — Τελευταία φάσις τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ζητήματος 1890..... Δρ. 2
- Ἱστορία τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.** — Μετάφρασις μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων. Μετὰ τῆς εἰκόνης τοῦ συγγραφέως. 1890. Δρ. 6
- Ἡ Ρουμανία καὶ τὸ ἐν Γιουργέβφ δινέδριον.** — Τοῦ βιβλίου προτάσσεται ἐπιστολὴ τοῦ Α. Ρ. Ραγκαβῆ. 1891..... Δρ. 3
- Ἱστορία τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγώνος, κυρίως τοῦ ναυτικοῦ.** — Μετάφρασις, ἥς προτάσσεται μελέτη περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ζουριέν δὲ λα Γκραβιέρ, περὶ τῆς σημασίας τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάσσης καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναπτύξεως καὶ παρ' ἡμῶν ναυτικῆς φιλολογίας. 1894. Δρ. 5
- Διάλεξις περὶ πολιτείας.** ἀφιερουμένη εἰς τὴν ἐλληνίδαν νεότητα. 1894. (ἐξηγτηλῆθη).....
- Μικρὰ θυμβολὴ εἰς τὴν Ναυτικὴν Ἀρχαιολογίαν.** — Τὸ παρ' Ὀμήρω ξυστὸν ναύμαχον. — Ἡ Ὀδυσσέως σχεδία, μετὰ σχημάτων. 1895..... Δρ. 4
- Ἐπίτομος Ναυτικὴ Ἱστορία,** πρὸς χρῆσιν τῶν Δοκίμων. 1896. (Ἐξεδόθησαν μόνον 100 ἀντίτυπα πρὸς χρῆσιν τῆς Σχολῆς).....
- Τὰ Καταδρομικὰ τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 - 68.** — Σελὶς ἐκ τῆς συγχρόνου ναυτικῆς ἱστορίας. 1896..... Δρ. 1

Αἱ εἰς ἀπόκτησιν τῶν ἀνωτέρω ἔργων ἀφορῶσαι αἰτήσεις δεόν ν' ἀπευθύνωνται πρὸς τὸν συγγραφέα, ὁδὸς Στουρνάρα 33, ἢ εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Μπέκ.

ΝΑΥΤΙΚΗ ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

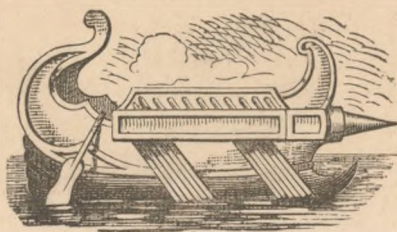
- ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΤΗΣ ΑΜΒΡΟΣΙΑΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ -

ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΡΑΔΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Ναυτικῆς Ἱστορίας

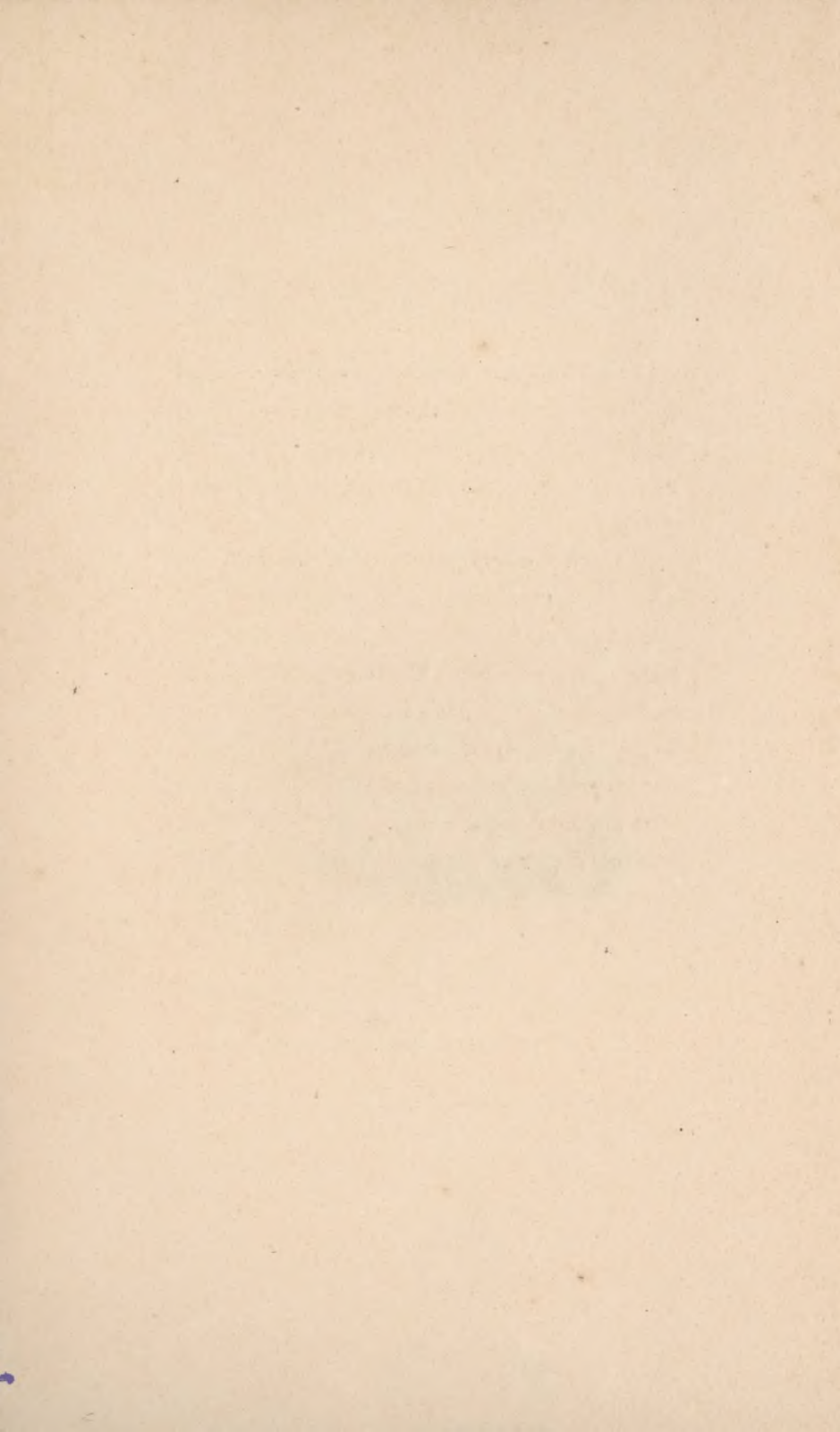


ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ

1898





Τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἀφιερῶ εἰς τὴν
μνήμην τοῦ εὐκλεοῦς καρδινάλιου Φρει-
δερίκου Μπορρομέο, περισώσατος ἐκ
τῆς καταστροφῆς τὸ πολύτιμον χειρό-
γραφον.

"Αἷος γόνος μεγάλου τῆς Λομβαρδίας
οἴκου ὁ ἐνθουσιώδης οὗτος προστάτης τῶν
γραμματῶν, ἀνελθὼν εἰς τὸν ἀρχιεπισκο-
πικὸν θρόνον τῶν Μεδιολάνων περὶ τὸ
τέλος τοῦ ΙΓ'. αἰῶρος, ἐθεμελίωσε τὴν
περίφημον Ἀμβροσιανὴν Βιβλιοθήκην,
διὰ μεγάλων θυσιῶν καὶ ἀτρύτων κόπων
παταχόθεν περισυλλέξας ἀρχαῖα, ἰδίως
ἐλληνικά, χειρόγραφα.

K. N. P.

Ἡ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ χειρογράφου ναυ-
τικῆς τακτικῆς, τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθή-
κης τοῦ Μιλάνου, B. 119, super, ἐπομένη
μελέτη ἡμῶν, ἀνακοινωθείσα πέρυσι ἐν τῷ
ἀρχαιολογικῷ καὶ φιλολογικῷ τμήματι τοῦ
συνλόγου «Παρνασσοῦ», ἐκδίδεται μετὰ τοῦ
ἀρχαίου κειμένου καὶ τινων ἐπ' αὐτοῦ γλωσ-
σικῶν καὶ κριτικῶν παρατηρήσεων τοῦ δ^{ου} K.
K. Müller, ἐπινεύσει τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν
Ὑπουργείου, κριθεῖσα ὡς ἐνδιαφέρουσα οὐ-
μόνον τοὺς λογίους καὶ τοὺς ἱστορικοὺς, ἀλλὰ
καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ.

24 Μαρτίου 1898.



I

ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ



Ἀξία τοῦ εὐρήματος.

Κατὰ τὸ 1881 ἦλθεν εἰς φῶς ὀλιγοσέλιδον ἑλληνικὸν κείμενον ναυτικῆς τακτικῆς. Καίτοι ἑλλειπές, τὸ παλαιὸν τοῦτο χειρόγραφον εἶναι εὖρημα πολύτιμον. Ἡ ἐξακρίβωσις τῶν τακτικῶν κανόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους συνεκροτοῦντο, ἐκινουῦντο καὶ ἐμάχοντό ποτε οἱ στόλοι, παρέχει πλήρη τὴν εἰκόνα τοῦ ναυτικοῦ πολέμου τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ χύνει ἄπλετον φῶς εἰς πολλὰ σκοτεινὰ χωρία συγγραφέων ναυτικῶτάτων⁽¹⁾, περιέχοντα ὅρους τεχνικοὺς τῶν ὁποίων τὴν ἐρμηνείαν οὐδεὶς βεβαίως θ' ἀναζητήσῃ εἰς

(1) Τοιοῦτος εἶναι ὁ Θουκυδίδης πρὸς τὸ ἔργον αὐτοῦ ὡς καὶ *Le siège de Pylos*, par le contre-amiral Serre. Paris 1891, ὁ Ξενοφῶν πρὸς τὸ «Ἑλληνικά», καὶ ἄλλοι πολλοί. Ναυτικώτατος εἶναι καὶ ὁ Ὅμηρος, πρὸς τὸ ἡμέτερον «Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν Ναυτικὴν Ἀρχαιολογίαν. Τὸ παρ'Ὀμήρῳ ξυστὸν ναύμαχον. Ἡ Ὀδυσσέως σχεδία. Ἐν Ἀθήναις 1895». Τοιοῦτος ἀκόμη ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ Ρωμαῖος Βιργίλιος, πρὸς τὴν Αἰνῆϊδα καὶ *Virgilius Nauticus*, par A. Jal, historiographe de la Marine imperiale, Paris 1861.

τάς περὶ ναυτικοῦ πολέμου θεωρίας τῶν σημερινῶν τακτικῶν. Ἡ ἱστορία τῆς ναυτικῆς τακτικῆς δύναται πρᾶγματι νὰ διαλευκάνῃ πλεῖστα ὅσα γεγονότα τῆς ναυτικῆς ἱστορίας. Δυστυχῶς ὁμως μεγάλη ὑπάρχει ἔλλειψις πηγῶν διὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς αὐτῆς χρόνους. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἀγωνιζόμεθα νὰ μαντεύσωμεν ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀπλῆς περιγραφῆς τῶν γεγονότων τὰς τακτικὰς μεθόδους τοῦ ἀρχαίου ναυτικοῦ, δι' ὧν μόνον θὰ ἠδυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν ἀκριβῶς πολλὰ τῶν πολεμικῶν κατὰ θάλασσαν ἔργων, τῶν ἱστορουμένων ὑπὸ τῶν παλαιῶν.

Αἱ σωζόμεναι εἰδικαὶ περὶ ναυτικῆς τακτικῆς πραγματεῖαι ἢ μᾶλλον περὶ ναυτικοῦ πολέμου σημειώσεις δὲν ὑπερβαίνουν τὰς δύο. Ἐκ τούτου ἡ σημασία τῆς ἀνευρέσεως εἰδικοῦ περὶ ναυτικῆς τακτικῆς ἔργου, μεγαλειτέρα δι' ἡμᾶς ὥς ἐκ τῆς γλώσσης εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφη. Ἐκτὸς τούτου ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι τὸ ἀνευρεθὲν συγγραμμάτιον περιέχει, διὰ τὸ ὅποιον ἔτι μᾶλλον αὐξάνει ἡ σημασία αὐτοῦ, τὰ τακτικὰ παραγγέλματα ἐποχῆς πολὺ προγενεστέρας τῆς συγγραφῆς του, ὅχι ὁμως ἐννοεῖται καὶ συγχρόνου τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀθηναϊκοῦ ναυτικοῦ, ἀφοῦ οὐδὲν λέγει περὶ διέκπλου, περίπλου καὶ ἀναστροφῆς⁽¹⁾. Διότι ἐὰν εἶναι ἀληθές, ὅτι τὸ

(1) Ὅρ. Ἱστορ. τοῦ ναυτικοῦ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλή-

ΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

χειρόγραφον ἐγγράφῃ κατὰ τὸν Ε'. αἰῶνα, ὡς
 θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀκόμῃ ἀληθέστερον εἶναι,
 ὅτι οἱ ἐν αὐτῷ κανόνες, ἐκτὸς τῶν ἀναφερομέ-
 νων εἰς τὴν στρατιωτικὴν ρητορείαν, — οἵτινες,
 παραδόξως εὐρόντες θέσιν ἐν ἐγχειριδίῳ τακτι-
 κῆς, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ εἶναι σύμμορφοι μὲ
 τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγράφοντο, —
 θὰ ἐφηρμόζοντο πολὺ περισσότερον εἰς τοὺς στό-
 λους, οἵτινες διεξήγαγον τοὺς πρώτους ἐναντίον
 τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀγῶνας τῶν Ἑλλή-
 νων⁽¹⁾ καὶ εἰς τὸ πτολεμαϊκόν, καρχηδονικόν
 καὶ ρωμαϊκόν ναυτικόν, παρὰ εἰς τὰς μοίρας,
 αἵτινες μετεβίβασαν τὴν στρατιὰν τοῦ Βελι-
 σαρίου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀφρικὴν
 κατὰ τῶν Βανδάλων. Οὕτω κατὰ τὴν ἐγγὺς
 τῆς ἰδίας παραλίας συγκροτουμένην ναυμαχίαν
 ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς θέλει τὴν παράταξιν
 στήριζουσαν τὰ νῶτα ἐπὶ τῆς φιλίας ἀκτῆς,

νον κατὰ μετάφρ. ἐκ τοῦ Jurien de la Gravière.
 Ὡσαύτως A. Vecchi, «Storia generale della
 Marina Militare», Amiral Serre «Les mari-
 nes de guerre de l'antiquité», Jules Vars
 κατὰ Breusing «L'art nautique dans l'anti-
 quité» καὶ J. Kopecky «Die Attischen Tri-
 eren».

(1) Ἐξαιρῶ τοὺς ἐπὶ Κίμωνος χρόνους. Ἀπ' αὐτοῦ
 μέχρι τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ κατὰ θά-
 λασσαν τακτικὴ ἔφθασε τὸν μέγιστον τῆς ἀναπτύξεως
 αὐτῆς βαθμόν.

ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

ὥς ἐπεκράτει ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κωπήρους ναυτικοῦ, καθ' ἣν αἱ τριήρεις δὲν εἶχον ἀκόμη πέρα καὶ πέρα τὸ κατὰστρωμα, ἐνῶ τὸ βαζαντινὸν σύστημα, διαγραφόμενον σαφῶς ὑπὸ τοῦ Λέοντος, ἐπιβάλλει πάντοτε τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς⁽¹⁾. Ἄλλως κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν γράφει ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου, ὥς καὶ ὁ κατὰ τι προγενέστερος αὐτοῦ Βεγέτιος, δὲν φαίνονται ἐπιζῶσαι σπουδαῖαι περὶ ναυτικοῦ πολέμου παραδόσεις. Ἡ τέχνη τῶν θαλασσίων μαχῶν εἶχε σχεδὸν λησμονηθῇ. Ἀπὸ μακροῦ οὐδεὶς ἐμάχετο πλέον κατὰ θάλασσαν. Πᾶσαι αἱ περὶ τὴν Μεσόγειον χῶραι εἶχον ὑποταχθῇ εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, ἡ δὲ περὶ τὸ Ἄκτιον μάχη ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον μέγα ναυτικὸν γεγονός. Ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγούστος, εἶναι ἀληθές, διετήρησε δύο μεγάλους στόλους, τὸν ἐν Μισσηνῶ τῆς Καμπανίας καὶ τὸν ἐν Ραβέννη ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς· οἱ ἐπακολουθήσαντες ὁμῶς κλονισμοὶ τοῦ κράτους ἐπέφερα καὶ τῶν δύο τούτων στόλων τὴν παραμέλησιν. Ἦδη ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος οὐδὲν ἔχνος τριήρεων, πεντήρεων καὶ τῶν τοιούτων μετὰ πολλῶν σειρῶν κωπηλάτων σκαφῶν ἐσώζετο πλέον καὶ ὁ μεταγενέστερος δὲ Βεγέτιος ἐκ τοῦ κωπήρους πολεμικοῦ ναυτικοῦ μόνον τὰς

(1) Λεοντ. τακτ. κεφ. XIX.

λιθυρνίδας φαίνεται γινώσκων, αἵτινες ὄχι ὀλίγον τῶν τριήρεων διέφερον. Κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους βεβαίως ἀπωλέσθησαν αἱ περὶ τάξεως τοῦ ἐρετικοῦ ἐν τῇ τριήρει παραδόσεις, καὶ τοῦτο κατέστησε λίαν δύσλυτον τὸ περὶ διαθέσεως τῶν κωπῶν ἐν τοῖς πλοίοις τῶν ἀρχαίων πρόβλημα.

Τὰ ἀπὸ τῆς ναυμαχίας δὲ τοῦ Ἀκτίου μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ πῶς ἄξια λόγου ναυτικὰ γεγονότα εἶναι ἀραιότατα· ὁ ἐπὶ Κλαυδίου Β'. κατὰ τῶν ἀπειραρίθμων στολίσκων τῶν Γότθων ἀγών, ὁ ἐπὶ Πρόβου κατὰ τῶν Φράγκων, ἔργα τινὰ τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Βασιλίσκον κατὰ τῶν Βανδάλων στρατεία. Αἱ τακτικαὶ δὲ ἀρχαί, ὑπὸ τὰς ὁποίας διεξήγοντο οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες οὗτοι, ἦσαν ὅλως στοιχειώδεις, αἱ αὐταὶ ἴσως ἀρχαί, αἵτινες ἐκράτουν ἐν τῷ ναυτικῷ τοῦ Ραμσῆ, ἐπιπλέοντος κατὰ τῶν Ἰνδῶν. Διὰ τοῦτο, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπελήφθη τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ ναυτικοῦ του, κατὰ φυσικωτάτην δὲ συνέπειαν τὰ τακτικὰ ζητήματα ἤρχισαν ἀνακινούμενα ἐν τῷ ναυτικῷ κόσμῳ, ἡ ἑλλειψὶς ἐγχειριδίου τακτικῆς κατέστη αἰσθητὴ καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς πληρώσεως τοιαύτης ἑλλείψεως προῆλθε πιθανῶς καὶ τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου ἡ συγγραφή. Θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὅτι καὶ ἄλλοι λόγοι, ἀπο-

βλέποντες εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὑπαρξίν τοῦ χειρογράφου, ἐνισχύουσι τὴν περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς εἰκασίαν ἡμῶν ταύτην. Παράδοξον μεθ' ὅλα ταῦτα πῶς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα, συγγράφοντα περὶ ναυτικοῦ πολέμου, διέφυγε τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο· διότι δὲν πιστεύομεν, ὅτι ἐγίνωσκε τοῦτο γράφων : « ἤδη δὲ καὶ περὶ ναυμαχίας διαταξόμεθα· οὐδὲν μὲν ἐν τοῖς παλαιοῖς τακτικοῖς περὶ αὐτῆς κεκανονισμένον εὐρόντες, ἀφ' ὧν δὲ σποράδην ἀνέγνωμεν καὶ διὰ μετρίας πείρας τοῦ νῦν καιροῦ παρὰ τῶν πλωίων στρατηγῶν ἡμῶν ἀνεμάχομεν, . . . ἀναλεξάμενοι μικρά τινα . . . ἐν ὀλίγοις διορίσόμεθα. »⁽¹⁾ Οὐδὲ ἦτο δυνατόν νὰ καταφρονήσῃ τὸ μικρὸν ἐγχειρίδιον, τοῦ ὁποίου πρόχειρος παραβολὴ πρὸς τὰ ναυμαχικὰ τοῦ Λέοντος δύναται νὰ καταδείξῃ τὴν ὑπεροχὴν.

Οἱ ἀρχαῖοι ἀδύνατον νὰ μὴ εἶχον εἰδικὰς περὶ ναυτικοῦ πολέμου πραγματείας, — πολὺ ὀλίγον φαίνεται κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων εὐνοηθείσας —, ὁδηγοὺς καταλλήλους εἰς ἐφαρμογὴν τακτικῆς, τῆς ἀναπτύξεως τῆς ὁποίας τὸν βαθμὸν εὐκόλως ἀντιλαμβάνεται ὁ μετὰ προσοχῆς μελετῶν τὰς ναυμαχίας τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς περιγράφονται αὐ-

(1) Λέοντ. τακτ. κεφ. XIX.

ται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος. Ἐκ τῶν ἀρχαίων τούτων ὁδηγῶν, ἐξαφανισθέντων βραδύτερον, ἤντλησε πιθανῶς καὶ ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου, τὸν ὅποιον ἠγνῶει ὁ Λέων, ὥς καὶ τοὺς ἀρχαίους τακτικούς, δι' ὃν λόγον συγγέει τὸν δρόμωνα πρὸς τὴν τριήρη καὶ οὐδεμίαν περὶ ταύτης δίδει καὶ οὗτος εἶδησιν.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶναι ὅχι μόνον τὸ σπουδαιότατον ἐκ τῶν περισωθέντων ἔργων περὶ θαλασσίου πολέμου παρὰ τοῖς παλαιοῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχαιότατον, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ διαπρεπὴς ἐν Ἰταλίᾳ καθηγητὴς τῆς Ναυτικῆς Ἱστορίας Fr. Corazzini, μεταφράσας ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ἰταλικὴν τὸ ἐλληνικὸν αὐτοῦ κείμενον, ἀποφαίνεται *che è il piu antico scritto sulla materia che ci sia rimasto*⁽¹⁾. Καὶ ἔχει δίκαιον, ἀφοῦ ὁ προγενέστερος αὐτοῦ Βεγέτιος, — ἀκριθέστερον, τὸ εἶ. τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ κεφάλαιον —, δὲν εἶναι ἀνάπτυξις τακτικῶν κανόνων, ἀλλὰ σημείωσις ἀπλῆ στοιχειωδῶν πληροφοριῶν περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ρωμαϊκοῦ ναυτικοῦ καὶ ἄλλων

(1) Scritto sulla Tattica Navale di anonimo Greco, per la prima volta tradotto dal cav. prof. F. Corazzini. Livorno, 1883. Stampato in numero di soli sessanta esemplari.

διαφόρων ναυτικῶν εἰδήσεων, ὡς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ἀνέμων καὶ περὶ τῶν καταλλήλων πρὸς πλοῦν ὥρων τοῦ ἔτους. Μόνον εἰς τὸ τέλος περιέχει ἀτελεῖς τινὰς περὶ μάχης ὁδηγίας⁽¹⁾. Σημειώσωμεν, ὅτι καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων δὲν παρέχει περισσοτέρας εἰς τὰ ναυμαχικά του. Ἄλλως εἶναι τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως πολὺ μεταγενέστερος.

Ὁ διδάκτωρ K. K. Müller, «assistant an der K. Universitäts-Bibliothek Würzburg» εἶναι ὁ πρῶτος ἀντιγράψας, ἴσως δὲ καὶ ὁ πρῶτος ἀναγνώσας τὸ περὶ ναυτικοῦ πολέμου πραγματευόμενον τοῦτο χειρόγραφον. Εὗρε δ' αὐτὸ ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μιλάνου, — τῆς ὁποίας ὁ διευθυντὴς αἰδέσιμος A. Ceriani ἐβοήθησεν αὐτὸν εἰς ἐρμηνείαν χωρίων τινῶν —, καὶ ἐξέδωκε περιορισθεῖς, ὅπως συνήθως τοῦτο γίνεται, εἰς κριτικὰς καὶ γλωσσικὰς ἐπὶ τοῦ κειμένου παρατηρήσεις καὶ εἰς τὰ ἀφορῶντα ἐν γένει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὑπαρξίν τοῦ χειρογράφου. λίαν ἐπιτυχῶν εἰς πάντα ταῦτα. Ἐγένοντο λοιπὸν ἐπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν καθαρῶς φιλολόγων αἱ ἀπαραίτητοι παρατηρήσεις· ἀναμένεται ὁμως ἀκόμη καὶ ἡ τῶν ἱστορικῶν ἔρευνα, ἀνάλυσις καὶ κρίσις. Ὁ Corazzini, περὶ τοῦ ὁποίου εἴπομεν,

(1) Veg. Lib. c. 15.

ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

ὁ πάντων ἀρμοδιώτατος εἰς βαθυτέραν ἀνάλυσιν τῶν ἐννοιῶν αὐτοῦ, ἥτις μόνη δύναται νὰ καθορίσῃ πληρέστερον τὴν ἀξίαν του, ἐπεφυλάχθη ἴσως νὰ σχολιάσῃ καὶ εὐρύτερον αὐτὸ ἐρμηνεύσῃ, καθ' ἣν ἡμέραν ἐπιληφθῇ, ὡς ὑπόσχεται, τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας τῆς ναυτικῆς, τακτικῆς, νέου τούτου κλάδου ἱστορικῆς ἐρεῦνης, περὶ οὗ εἵπομεν ἄνωτέρω.

Περίεργον εἶναι ὅτι τὸ χειρόγραφον τοῦτο τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης διέφυγε τὴν ὀξύδεκταιν ἀκαταπονήτου ἐρευνήτου, ὁποῖος ὁ Αὐγουστος Jal, εἰς ὃν ὀφείλομεν τὴν καθιέρωσιν τῆς συστηματικῆς ζητήσεως καὶ ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης τῶν πηγῶν τῆς ναυτικῆς ἱστορίας⁽¹⁾. Ὁ Jal ἐπισκεφθεὶς δαπάναις τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως πᾶσαν γῆς γωνίαν, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ ἐλπίς ἀνευρέσεως καὶ τοῦ ἐλαχίστου ναυτικοῦ μνημείου τοῦ παρελθόντος, ἰδίως τὴν Ἰταλίαν, ἀνεστάτωσε πανταχοῦ τὰς βιβλιοθήκας. Πιθανῶς ἡ παράδοξος διάταξις τῆς θεμελιούσης τὴν Ἀμβροσιανὴν Βιβλιοθήκην πράξεως, ἡ ἀπαγορεύουσα τὴν δημοσίευσιν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ καταλόγου τῶν δεκαπεντακισχιλίων πολυτίμων αὐτῆς χειρογράφων⁽²⁾,

(1) "Op. A. Jal. Archeologie Navale.

(2) Ἀτελὲς εὐρετήριον τῆς ἐν Μιλάνῳ βιβλιοθήκης, ἐξ ἰδιωτικῶν σημειώσεων προσελθόν, ἐδημοσιεύθη ἐν Πα-

ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμή, δι' ἣν τὸ περὶ τακτικῆς συγγραμμάτιον δὲν ἠξιώθη τῆς μελέτης τοῦ συγγραφέως τῆς « Ναυτικῆς Ἀρχαιολογίας ».

Τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Müller ἀντιγραφὲν χειρόγραφον ἐξήχθη ἐκ τοῦ Ἀμβροσιανοῦ κώδικος B. 119 super, συλλογῆς περιλαμβανούσης στρατιωτικούς συγγραφεῖς, — μᾶλλον ἀποσπάσματα τοιούτων —, ὡς τὸν Ὀνήσανδρον, τὸν Βυζαντινὸν Ἀνώνυμον, τὸν Μαυρικίον⁽¹⁾, τὸν Ξενοφῶντα (διαφόρους στρατιωτικὰς δημηγορίας ἐκ τῆς Κύρου παιδείας καὶ ἐκ τῆς Κύρου ἀναβάσεως), τὸν Ἰώσηπον (διάφορα ἐπίσης ὑποδείγματα στρατιωτικῆς ρητορείας ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων), τὸν Ἡρωδιανὸν (ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ δημηγορίας ἐξ ἐκεῖνων « ὅσαι πρὸς ἀνδρίαν παρακαλοῦσι »), Λέοντα τὸν βασιλέα, καὶ ἐν ἧ δύο ἀποσπάσματα ἀγνώστου συγγραφέως. Ἐκ τῶν τακτικῶν τοῦ Λέοντος ἔχουσι περιληφθῆ τινὰ τῶν ναυμαχικῶν, καὶ ἐκ τοῦ Μαυρικίου τὸ περὶ διχάσεως ποταμῶν, πολύτιμον κεφάλαιον, τὸ μόνον παρέχον εἰς ἡμᾶς πλήρη καὶ ἀκριβῆ περιγραφὴν τοῦ τρόπου διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἀρχαῖοι ἐξεύγνυν γέφυραν πρὸς διάβασιν ποταμοῦ ἐνώ-

ρισίσις, ἐν τῇ Bibliotheca Bibliothecarum manuscriptorum τοῦ Montfaucon.

(1) Αὕτη εἶναι ἡ ἐν τῷ κώδικι τάξις.

πιον τοῦ πολεμίου. Ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος καὶ περὶ δρομῶνων χρησίμων εἰς προάσπισιν τῶν ἔργων τῆς γεφυρώσεως.

Ἡ αὐτὴ συλλογὴ περιλαμβάνει καὶ τὰ «Ναυμαχικά» τοῦ Βασιλείου, πατρικίου καὶ παρακοιμωμένου⁽¹⁾, τοῦ ὅλου δὲ περιεχομένου αὐτῆς ἡ μελέτη βεβαίως βαρύνει καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἀξίας τοῦ χειρογράφου.

Τὴν συλλογὴν ταύτην, ἥτις, καθ' ἃ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῆς συνάγεται, συνεκροτήθη κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ἀποτελοῦσι τριακόσια πεντήκοντα ἔν φύλλα περιγμηνῆς, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 346 - 351 καταλαμβάνει τὸ περὶ ναυτικοῦ πολέμου κείμενον, διότι δυστυχῶς λείπουν καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ. Κεῖται δὲ τὸ κείμενον τοῦτο μεταξὺ τοῦ «Πῶς δεῖ διαπλέειν τοὺς ποταμούς» τοῦ Μαυρικίου⁽²⁾, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἵπομεν, καὶ τῶν Ναυμαχικῶν Βασιλείου τοῦ πατρικίου καὶ παρακοιμωμένου⁽³⁾. Τὰ πρῶτα μέρη τῆς συλλογῆς ἔχουσι γραφῇ ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρός, βραδύτερον ὁμῶς ἐδέ-

(1) Ὑπάρχει ed. Fabricii. Bibl. Graec. VIII (1717) σ. 136-143.

(2) C. Ambr. φ. 344^e—345^e. (3) C. Ambr. φ. 352^a—355^e.

ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

θησαν καὶ μετ' ἄλλων χειρογράφων διαφόρων χειρῶν καὶ χρόνων, πολεμικὰ δὲ θέματα καὶ τούτων πραγματευομένων. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ συλλογὴ αὕτη δὲν φαίνεται τυχαία χειρογράφων συρραφή, οὐδόλως δὲ ἀπίθανον ν' ἀπετέλει τριπλοῦν ἐπιστημονικὸν βοήθημα, α) ἐξ ἔργων τακτικῆς, β) ἐκ στρατιωτικῆς ρητορικῆς, τῆς ὁποίας περιεσώθησαν μόνον τὰ προμνημονευθέντα ὑποδείγματα δημηγοριῶν, γ) ἐκ σημειώσεων περὶ ναυτικοῦ πολέμου.

Τὸ διασωθὲν τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου τμήμα ἄρχεται ἀπὸ τῶν μέσων ἢ τοῦ τέλους ἔσως τοῦ τετάρτου κεφαλαίου καὶ λήγει μετὰ τοῦ δεκάτου. Τρία κεφάλαια λοιπὸν λείπουσιν ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ τεμάχιον τοῦ τετάρτου. Τὸ ὑπολειφθὲν ἐκ τοῦ τετάρτου τούτου κεφαλαίου πραγματεύεται περὶ ἀποβάσεων καὶ καταλήγει εἰς γενικὰς τινὰς διατάξεις, ἀφορώσας εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν ναυτῶν.

Εἶναι πλέον ἢ ἀληθές, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δύνανται νὰ δώσωσιν ἀκόμη μαθήματα ἐν τῷ δυσχερεῖ ἔργῳ τῆς ἀποβάσεως μεγάλου στρατιωτικοῦ σώματος. Οἱ ναυτικοὶ γινώσκουσι μετὰ τίνων ἀγώνων διεξάγονται σήμερον αἱ ἀποβάσεις καὶ μετὰ πόσης βραδύτητος. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δέ, καθ' ἣν ἀπεβιβάζοντο ἐν Σιδι-Φερουχ τῆς Ἀλγερίας τὰ ὑπὸ τὸν Μπουρμὸν γαλλικὰ στρατεύματα, ἢ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν

ἡ ὑπὸ τὸν στρατάρχην Σαιντ - Ἀρνῶ καὶ τὸν λόρδον Ράγκλαν συμμαχικὴ στρατιὰ ἐξήρχετο εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Εὐπατορίας, τὰ πράγματα ὀλίγον προέβησαν. Τὸ ἔργον ἐκτελεῖται διὰ τῶν ἐφορκίων τοῦ στόλου πάντοτε βραδέως καὶ δυσχερῶς. Τὸ μέγα βύθισμα τῶν σκαφῶν δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν νὰ πλησιάσῃ ἐπαρκῶς τὴν ἀκτὴν. Τὸ πρᾶγμα εἶχεν ἄλλως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, διαπτόντιοι δὲ στρατεῖαι καὶ ἀποβάσεις ἦσαν δι' αὐτοὺς πειννίδια σχεδόν. Ὁ Ξάνθιππος καὶ ὁ Λεωτυχίδας καθίσαντες τὰς ἐλαφρὰς αὐτῶν τριήρεις πρὸς τὴν χθαμαλὴν ἀκτὴν τῆς Μυκάλης καὶ καταβιβάσαντες τὰς προραίας ἀποβάθρας, ἃς ἔφερον τότε τὰ πολεμικὰ σκάφη⁽¹⁾, ἔρριψαν αὐτοστιγμὴ πάντα σχεδόν τὰ πληρώματα, — τὰ πολυάριθμα πληρώματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης —, εἰς τὴν γῆν καὶ παρευθὺς συντάξαντες αὐτὰ εἰς φάλαγγα ἐβάδισαν κατὰ τοῦ πολεμίου. Τὰ αὐτὰ πράττει ὁ Κίμων ἐν Εὐρυμέδοντι. Νικήσας τὸν πολέμιον ἐν ναυ-

(1) Ὁ ἱστορικὸς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁμιλεῖ σαφέστατα περὶ τοῦ πράγματος, ὅπερ οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲν ἦτο προγενεστέρα τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐπινόησις. « ... καὶ τὸν ἑαυτοῦ κυβερνήτην ἀναγκάσας ὀκείλαι τὴν ναῦν ἐχώρει ἐπὶ τὴν ἀποβάθραν (ὁ Βρασίδας)· καὶ πειρώμενος ἀποβαίνειν ἀνεκόπη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ... » Θουκ. Δ'. 12.



μαχίᾳ, εὐθὺς κατόπιν ἀποβαίνει καὶ κατακόπτει τὰ ἐπὶ τῆς ὄχθης στρατεύματα τοῦ Φερηνδίου καὶ Τιθραύστου, μεταβαλὼν ἀκόπως τὸν ναυτικὸν αὐτοῦ στρατὸν εἰς περὶκὴν φάλαγγα. Ἕλληνες δὲ καὶ Πέρσαι, Καρχηδόνιοι καὶ Ρωμαῖοι μεταφέρουσι διὰ θαλάσσης τὰς στρατιάδων καὶ ρίπτουσιν αὐτὰς ἐπὶ τοῦ πολέμου ἐδάφους μετὰ θαυμαστῆς εὐκολίας. Ταῦτα συναγόμενα ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας ἔρχεται νὰ κυρώσῃ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου σαφῶς διαγράφων τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως τῶν τοιούτων ἀποβάσεων. Εὐθὺς ὡς τὸ πλοῖον ἐγγίσῃ τὴν γῆν κατέρχονται εἰς αὐτὴν κατὰ τάξιν οἱ πρωῤᾳται, οἱ ἐπιβάται, ὀπλίται καὶ τοξόται, οἱ οἰκισταί, οἱ ναύκληροι, ὁ τριήραρχος, αὐτὸς ἔτι ὁ κελευστής μετὰ τοῦ ἑρετικοῦ. Ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ πλήρωμα εἰς ἄγνημα ἀποβάσεως μεταβληθὲν ἐκπηδᾷ εἰς τὴν ξηράν, προχωρεῖ σχηματιζόμενον εἰς λόχον ὑπὸ τὸ παράγγελμα τοῦ τριηράρχου, ἐνοῦται μετὰ τῶν ἐκ τῶν λοιπῶν πλοίων λόχων καὶ ἰδοὺ ἡ φάλαγξ ἐτοίμη πρὸς μάχην⁽¹⁾.

(1) Κυρίως τὴν φάλαγγα ἀπετέλουν οἱ ἐπιβάται καὶ ἐκ τῶν ἐπιβατῶν οἱ ὀπλίται· διότι ἦσαν καὶ τοξόται τοιοῦτοι, οἵτινες μετὰ τοῦ ἑρετικοῦ θ' ἀπετέλουν τὸ ἐλαφρὸν στράτευμα, τοὺς ψιλοὺς, χρησίμους εἰς ἀνιχνεύσεις, περιφρούρησιν τῶν πτερύγων καὶ ἔναρξιν τῆς μάχης. Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῆς τινος ἐπιδρομῆς

ΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

Τὸ τέταρτον τοῦτο κεφάλαιον πραγματεύεται, ὡς εἵπομεν ἤδη, καὶ περὶ ἄλλων τοῦ πλη-

εῖς τὰ ἐχθρικά παράλια, αἱ τριήρεις δὲν ἀνελκύντο εἰς τὴν γῆν καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἐρετικοῦ παρέμεναν ἐν αὐταῖς· ὅταν ὅμως οἱ πάντες ἀπέβαινον τότε ἀνελκύντο πρῶτον αἱ νῆες κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Τὸ ἐρετικὸν ἀναστρέφον τὰς κόπας ἀντὶ τῆς πλάτης προέβαλλε τῶν ὁπαίων τὸ ἐγχειρίδιον τῆς κόπης. Ἐξεπήδα τότε ὁλόκληρον τὸ πλήρωμα τῆς τριήρους· οἱ ἐπιβάται καὶ τὸ ἄγλημα τῆς ἀγκυροβολίας καὶ τῶν ἀρμένων ἐπελαμβάνοντο τῶν ἀπὸ πύρας κάλων, οἱ δὲ ἐρέται μέχρις ὁσφύος ἐν τῷ ὕδατι ἐπελαμβάνοντο τῶν ἐγχειριδίων τῶν κωπῶν των καὶ οὗτοι μὲν ὠθοῦντες, ἐκεῖνοι δ' ἔλκοντες ἐξῆγον τὸ μακρὸν καὶ εὐλαφρὸν σκάφος τῆς θαλάσσης. Προτιθέμενοι νὰ μακρυνθῶσι πολὺ τῆς ἀκτῆς περιεχαράκουν τὰς ναῦς. Ταῦτα ἦσαν φοινικικὰ συστήματα τελειοποιηθέντα ἐν Ἑλλάδι. "Ἰνα σχηματίσῃ τις ὅμως περὶ πάντων τούτων καὶ περὶ τοῦ ἀρχαίου ναυτικοῦ ἐν γένει πλήρη ἔννοιαν ἀνάγκη νὰ προσφύγῃ οὐ μόνον εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν ἡμῶν μνημονευθέντας ναυτικούς ἱστορικούς, ἀλλ' εἰς αὐτάς τας πηγάς, τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Θουκυδίδην, τὸν Ξενοφῶντα, Διόδωρον τὸν Σικελιώτην κ.λ.π., ὧν τὴν εἰς πολλὰ κατανόησιν θαυμασίως ἔρχεται νὰ εὐκολύνῃ τὸ ἀμβροσιανὸν χειρόγραφον. "Ὁρα προσθέτως καὶ Lazari Bayfii. «De re navali. Bâle. MDXLI» Le Roy «Les navires des anciens. Paris MDCCLXXXIII» Saverien. «Recherches historiques sur l'origine et les progrès de la construction des navires des anciens. Paris. MDCCCLXVIIJ.» A Jal. «Glossaire nautique.

ρώματος ἀσκήσεων. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι ὁλόκληρον ἐπραγματεύετο περὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ πληρώματος. Τὰ τρία λοιπὸν πρῶτα ἀπολεσθέντα κεφάλαια ἐκτὸς ἀπαραιτήτου τινὸς εἰσαγωγῆς περὶ τίνος ἄλλου ἀντικειμένου ἤθελον πραγματεύεσθαι, ἂν μὴ περὶ πλοίου, περὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ ἐξαρτημάτων, περὶ ὀπλισμοῦ, ἴσως δὲ καὶ περὶ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῶν πλοίων, — ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐννάτου κεφαλαίου, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τοῦ διαφοροῦ μεγέθους τῶν πλοίων ἀνχλῶγως τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν, οὐδεὶς γίνεται πλέον λόγος περὶ τῶν εἰδῶν αὐτῶν —, περὶ κινήσεων μεμονωμένου πλοίου κλπ. Ἄν τοῦτο δ' ἦτο ὄντως τὸ περιεχόμενον τῶν ἀπολεσθέντων κεφαλαίων, δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι θὰ ἠδύναντο ταῦτα νὰ παρᾶσχῃσι.

Paris. 1848». Pacini. «La Marine. Paris 1844.» A. Jal. La Flotte de César. 1861.» Du Sein. «Histoire de la Marine. Paris 1879.» Contro ammiraglio Luigi Fincati. «La pugna Navale antica, Roma 1879», ὅπερ ἐξεδόθη μετὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργείου τῆς Ἰταλίας περὶ διαγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στόλου θέμα ἔχοντος τὴν μελέτην τῆς ναυτικῆς τακτικῆς τῶν ἀρχαίων. Τοῦ ἔργου τούτου ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ἔκδοσις ὑπὸ Ν. Πιτρῆ. Τοῦ αὐτοῦ Fincati «Le Triremi. Roma. 1881.» Juriën de la Gravière. «Les campagnes d'Alexandre. Paris 1883».

ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

τὴν λύσιν τοῦ περιλαλήτου ζητήματος τῆς διαθέσεως τοῦ ἐρετικοῦ ἐν τῇ τριήρει. Ἄλλ' ἐν τούτῳ φαίνεται οἱ ἀρχαῖοι αἰῶνες ὑπερέβαλον τὰ σύγχρονα ἐπιτελεῖα. Ἀπέδειξαν, ὅτι γινώσκουσι νὰ φυλάττωσιν ἐπιμελέστερον αὐτῶν τὰ πολεμικὰ μυστικά των.

Περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν τριῶν πρώτων κεφαλαίων δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς νὰ βεβαιωθῶμεν ἐκ παραβολῆς πρὸς τὰ σωζόμενα περὶ ναυτικοῦ πολέμου ἔργα, καθόσον καὶ Λέων καὶ Βεγέτιος, ὅστις ὡς εἶπομεν τὸν πόλεμον αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν πραγματεύεται διὰ βραχέων, εἰς ἐλάχιστα σημεῖα συναντῶνται μετὰ τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου, τὸ ὅποιον μεθ' ὅλα ταῦτα οὐδὲν ἔχει νὰ χάσῃ ἐκ τούτου, διότι νέας ὅλως εἰδήσεις περὶ ναυτικῶν πραγμάτων φέρον εἰς φῶς μεῖζονα προσκτᾶται σπουδαιότητα.

Ἐνταῦθα πρὶν προβῶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν λοιπῶν κεφαλαίων ὁφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι τὸ ὑπὸ μελέτην ἀρχαῖον τοῦτο ἐγχειρίδιον ναυτικῆς τακτικῆς δὲν ἔχει, οὐδ' ἀνέμενέ τις πιστεύω τοῦτο, τὴν ἀποκλειστικότητα ἐκείνην τῆς ὕλης ἣν προϋποθέτει σημερινή τις τακτική. Ἐν τούτοις τι ἄλλο περιλαμβάνει τὸ κύριον μέρος δοκιμίου σημερινῆς κατὰ θάλασσαν τακτικῆς ἢ τὰς γενικὰς τοῦ πολέμου ἀρχάς, τὰ περὶ ἐξακριβώ-

ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

σεως τῶν μέσων τοῦ ἀντιπάλου καὶ τὰ περὶ προσκοπήσεως, ἀνιχνεύσεως καὶ ἀναγνωρίσεως, τὰ περὶ ἐκλογῆς θέσεως, παρουσιαστέων εἰς τὸν πόλεμον ὄψεων, συγκεντρώσεως, ἐφεδρείας, ἐπιθέσεως, ἀμύνης, τὰ ὅποια ἀκριβῶς ἀποτελοῦσι καὶ τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου τὸ περιεχόμενον ;

Τὰ κατόπιν κεφάλαια, ε' καὶ ς', διαλαμβάνουσι περὶ τῶν πλοηγῶν τοῦ στόλου καὶ τῆς χρησιμότητος αὐτῶν, — παρεμπιπτόντως δὲ καὶ περὶ ἀγνημάτων διαδροῆς ὡς τ' ἀποκαλοῦσι σήμερον, — περὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἀνιχνεύσεων καὶ τῶν ἀναγνωρίσεων.

Ἡ ἀσφάλεια οἷουδῆποτε μεγάλου στόλου δὲν εἶναι πλήρης, ἐφ' ὅσον ἡ πρὸ αὐτοῦ ὁδὸς δὲν προσερευνᾶται ἐν καιρῷ ὑπὸ πρωτοπορείας ἐλαφρῶν σκαφῶν. Ἄνευ τοῦ μέτρου τούτου ἤθελεν εὐρεθῆ πρὸ ἢ ἐν μέσῳ τῶν πολεμίων ἀπροσδοκῆτως. Διὰ τοῦτο ὁ ἀρχαῖος τακτικὸς τῆς Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης θέλει τὰ ταχύτατα καὶ ἐλαφρότατα τῶν πλοίων πρὸς διεξαγωγὴν τῆς ὑπηρεσίας ταύτης μετὰ τοῦ ἄνθους τῶν ἐρετῶν τοῦ στόλου, ἀνδρῶν κατ' ἐξοχὴν ρωμαλέων· θέλει πληρώματα δεδοκιμασμένα καὶ ἀκαταπόνητα. Ἔργον τῶν σκαφῶν τούτων εἶναι ἡ κατόπτευσις τοῦ πολεμίου καὶ ἡ τῶν εἰδήσεων ταχεῖα μετάδοσις εἰς τὸν στόλον. Τέσσαρα ἀνιχνευτικὰ ἀρκοῦσι, δύο μὲν ἀπέχοντα

τοῦ στόλου μίλια ἑξ, δύο δ' ἕτερα μίλια τρία. Τὰ ἐγγύτερα εἰς τὸν στόλον θέλουσιν ἐπαναλαμβάνη τὰ σήματα τῶν μακράν. Ὁ ἄγγλος ναύαρχος λόρδος Ἐξμουθ ἐθαυμάσθη ποτὲ,— πρὸ αἰῶνος σχεδόν,— δι' ἀνάλογόν τινα μέθοδον κατοπτεύσεως. Ἡσύχως ναυλοχῶν ἐν Μαχῶν τῆς Μινόρκας ἐμάνθανε τακτικῶς τὰ ἐν Τουλῶν συμβαίνοντα. Μία τῶν φρεγατῶν αὐτοῦ ἐπλησίαζε τὸν εἰσπλουν τοῦ γαλλικοῦ ναυστάθμου καὶ ἀροῦ καλῶς ἐπεσκόπει τὰ ἐν αὐτῷ τελούμενα ἀναστρέφουσα κατηυθύνετο πρὸς νότον μέχρις οὗ διέκρινεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ἐτέραν φρεγάταν περιπολοῦσαν ἢ ἀναμένουσαν· τότε διεβίβαζε πρὸς αὐτὴν διὰ σημάτων τὰς εἰδήσεις, μεθ' ὃ ἡ δευτέρα αὕτη παρευθὺς κατηυθύνετο πρὸς συνάντησιν τρίτης τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνουσα καὶ αὕτη πρὸς συνάντησιν τετάρτης ἥτις ἔσπευδεν εἰς Μαχῶν. Εὐφυῆς καὶ ἀπλὴ μέθοδος, τῆς ἐπινοήσεως τῆς ὁποίας ἡ τιμὴ δὲν ἀνήκει ἐν τούτοις ὡς εἶδομεν εἰς πρῶτον τὸ ἀγγλικὸν ναυτικόν.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀμβροσιανοῦ χειρογράφου κατανοεῖ βαθύτατα τὴν ὑπεροχὴν ἣν ἀποκτᾷ στόλος τακτικῶς λαμβάνων ἀκριβεῖς περὶ τοῦ ἀντιπάλου πληροφορίας, ὧν δὲ οὕτω πάντοτε εἰς καὶρὸν νὰ δεχθῇ ἢ ν' ἀποφύγῃ τὴν μάχην. Ἀνάγκη, λέγει, νὰ γινώσκωμεν καλῶς καὶ τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν ἐχθρικήν δύναμιν,

πόσα ὁ πολέμιος ἔχει πλοῖα καὶ πόσα ἡμεῖς, πόου εἰδούς εἶναι τὰ σκάφη του, ἂν τὸ στρατευμά του εἶναι νεοσύλλεκτον ἢ παλαιὸν καὶ καλῶς ἡσκημένον, ἂν ἐνθουσιασμὸς ἢ ἀπογοήτευσις διαπνέῃ τὰς τάξεις τοῦ πολεμίου. Νὰ μανθάνωμεν δὲ πάντα ὅχι μόνον διὰ τῶν ἡμετέρων κατασκόπων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν τῶν αὐτομόλων καὶ νὰ παραβάλλωμεν μετὰ προσοχῆς τὰς οὕτω συλλεγομένας εἰδήσεις· καὶ ἂν μὲν καταδειχθῇ ὅτι εἴμεθα ἰσχυρότεροι τοῦ πολεμίου, ἀναλάβωμεν τὴν προσβολήν, ἄνευ πολλῆς ἐν τούτοις ὑπερπροσύνης, διότι πολλάκις δὲν ἤρκεσε μόνος ὁ ἀριθμὸς. Ἐν περιπτώσει πάλιν ἀριθμητικῆς ἀδυναμίας ἡμῶν νὰ μὴ ἀποβάλλωμεν ἀμέσως πᾶσαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας, διότι οἱ ἄνεμοι, στενὸν ἢ ἄλλο τι δυνατόν νὰ ἔλθωσιν εἰς σπουδαίαν ἡμῶν ἐπικουρίαν. Ἄν δὲ προλάβωμεν τὸν πολέμιον πρὶν ἀκόμη συγκεντρώσει τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, δυνάμεθα νὰ προσβάλλωμεν τὰς μοίρας αὐτοῦ χωρισμένως. Ἀποβάντα δὲ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔδαφος ἐξαναγκάσωμεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἰδίου οἴκου, σπεύδοντες νὰ μεταφέρωμεν εἰς τὴν χώραν τοῦ τὸν πόλεμον. Ἡ τολμηρὰ στρατεία τοῦ Ἀγαθοκλέους, ἐνὸς τῶν μεγαλειτέρων τῆς ἀρχαιότητος στρατηγῶν, ἐπὶ Λιβύην εἶναι τὸ ἐξοχώτατον τῶν παραδειγμάτων ἐπιτυχοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ

τελευταίου τούτου παραγγέλματος ⁽¹⁾.

Τὰ κεφάλαια ζ'. καὶ η'. τοῦ χειρογράφου πραγματεύονται περὶ σημάτων. Ταῦτα πρέπει κατ' αὐτὸ νὰ γίνωνται τῇ βοηθείᾳ τεμαχίων λευκοτάτου ὑφάσματος ἢ στήλων πυκνοῦ καπνοῦ. Τὰ πρῶτα διακρίνονται καλλίτερα μὴ ὑψούμενα πολὺ ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης· ὁ καπνὸς δὲ διὰ τὸ ὕψος καὶ διὰ τὸ μέγεθος φαίνεται ἀπὸ μεγάλων ἀποστάσεων. Ἐν ἡ περιπτώσει ὁ στόλος εὐρίσκεται μεταξὺ τοῦ σημαίνοντος καὶ τοῦ ἡλίου ὑπάρχει καὶ ἕτερον μέσον συνεννοήσεως ἀσφαλέστατον, κάτοπτρον ἢ λεπίς κινουμένη καὶ διὰ τῶν ἀναλαμπῶν αὐτῆς λαλοῦσα. Ἐχομεν ἤδη λοιπὸν καὶ ὀπτικὸν ἐν θαλάσῃ τηλέγραφον. «Οἱ Βυζαντινοὶ ἀφῆκαν ἡμᾶς ὀπίσω εἰς τοῦτο, παρατηρεῖ ὁ Jurien de la Gravière εἰς τὰς περὶ βυζαντινοῦ ναυτικοῦ μελέτας του, ⁽²⁾ ἀφοῦ τὰ ὀπτικὰ σήματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τινος χρόνου τὸσον ἐπωφελῶς μεταχειρίζεται ἡ γεωδαισία, οἱ στόλοι ἡμῶν μέχρι τοῦδε τὰ ἐχρησιμοποίησαν μόνον τὴν νύκτα».

Τὸ ἔννατον εἶναι τὸ μακρότατον καὶ σπου-

⁽¹⁾ Διοδώρου Ἱστορ. Βιβλιοθήκη. Βιβλ. ΙΘ', Κ' καὶ ΚΑ'.

⁽²⁾ La Marine des Romains et des Ptolemées, (1885) vol I, ἐν ᾧ πολλὰ λέγει περὶ τοῦ χειρογράφου ἡμῶν, ἐξάιρων τὴν σημασίαν αὐτοῦ.

δαιότατον τῆς συγγραφῆς κεφάλαιον, ἐν ᾧ διαγράφονται τὰ περὶ τῆς μάχης καὶ τῆς προπαρασκευῆς αὐτῆς, αἱ διὰφοροὶ ἐν πλῶ καὶ ἐπὶ μάχῃ τάξεις, ὁ τρόπος τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἀμύνης, ὁ πρὸς ναυμαχίαν κατάλληλος χώρος. Ταῦτα πάντα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «πῶς δεῖ συντάττειν τὰς ναῦς πολεμεῖν μέλλοντας». Ὁ συγγραφεὺς ἀρχόμενος τονίζει δι' ὀλίγων τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς τάξεως, «ὥσπερ ἐν ταῖς πεζικαῖς φάλαγξι· διὰ τῆς εὐταξίας τοῦ στρατεύματος μᾶλλον ἢ τῶν ἄλλων τὸ ἔργατος ἡμῖν περιγίνεται, οὕτω καὶ ταῖς ναυμαχίαις· τὸ γὰρ ἄτακτον ἐτοιμότερον εἰς διάλυσιν». Μετὰ τοῦτο διαβαθμίζει τὰ πλοῖα, ὧν τὰ μὲν εἶναι μεγάλα, πολυάνθρωπα καὶ ἰσχυρά, ἐκ τούτου βαρέα, τὰ δέ, μικρά, ὀλιγάνθρωπα καὶ ἐλαφρά. Ἄλλα πάλιν κατέχουσι τὴν μέσθην τάξιν. Καὶ τὰ μὲν μεγάλα, — τῆς γραμμῆς ὡς νὰ ἐλέγομεν, — εἶναι χρήσιμα πρὸς μάχην μόνον ἐν θαλάσῃ, σπανίως εἰς λίμνας καὶ σπανιώτατα εἰς ποταμούς· καὶ δι' ἄλλους βεβαίως λόγους καὶ διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ ἀνάπλου, ὅταν μάλιστα αἰῶχθαι κατέχωνται ὑπὸ τοῦ πολεμίου· τὰ δὲ μικρὰ πάντοτε καὶ εἰς ποταμούς. Ἐκ τῆς ἀνισότητος ταύτης τῶν ἀποτελούντων τὸν στόλον στοιχείων συνάγεται ἡ ἀνάγκη τῆς διανομῆς τῶν πλοίων κατὰ τάξιν ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένην, διὰ νὰ μὴ

ἐκτίθενται τὰ ἀσθενῆ μέρη τῆς παρατάξεως εἰς δυσανάλογον πίεσιν. Τὰ ἰσχυρότατα τῶν σκαφῶν πρέπει νὰ δέχωνται τὴν πρώτην προσβολήν.

Ὁ ἀναγινώσκων τὰ παραγγέλματα ταῦτα τοῦ παλαιοῦ τακτικοῦ θὰ ἠδύνατο ἄνευ φόβου διαψεύσεως νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ ναύαρχος Τεγετώφ συγκροτῶν ἐν Λίσσῃ τὴν πρώτην τάξιν τοῦ τριμπλεβόλου του, — σημερινή τακτικὴ ἔκφρασις — ἐκ τῶν θωρηκτῶν αὐτοῦ, τὴν δευτέραν ἐκ τῶν ξυλίνων φρεγατῶν του καὶ τὴν τρίτην ἐκ τῶν κανονιοφόρων αὐτοῦ⁽¹⁾ ἐφήρμοξε, χωρὶς νὰ τὸ γινώσκῃ ἴσως, παλαιὰν θεωρίαν ἣτις ἀπετέλει ἀξίωμα ἐν τῷ κωπηλάτῳ ναυτικῷ τῶν ἀρχαίων, παραδοθὲν καὶ εἰς τὸ ναυτικὸν τῶν γαλερῶν ὡς πεῖθει· ἢ ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχία ὅπου δὸν Ζουὰν ὁ Αὐστριακὸς τάσσει πρὸ τῆς χριστιανικῆς παρατάξεως τὰς ὑπὸ τὸν Δουόδον ἐξ βαρείας ἐνετικᾶς γαλεᾶσσαις ὅπως πρῶται ἀνακόψωσι τὴν ὁρμὴν τοῦ πολεμίου⁽²⁾.

(1) Chabaud-Arnault. «Histoire des Flottes militaires». Τοῦ αὐτοῦ «Essai historique sur la strategie et la tactique des flottes modernes». A. Vecchi, «Storia generale della marina militare». E. Farret. «Étude sur les combats livrés sur mer de 1860 à 1880».

(2) J. de la Gravière. «la guerre de Chypre

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀμβροσιανοῦ χειρογράφου εὐλόγως ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐν τῇ φάλαγγι ὅχι μόνον κατὰ τὴν μάχην, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν πλοῦν. Ὁ εὐτάκτως πλέων στόλος δύναται ἀκόπως νὰ μεταβῇ ἀπὸ τῆς τάξεως πορείας εἰς τὴν ἐπὶ μάχῃ, ἐπιστάσης τῆς στιγμῆς τῆς ἐνεργείας. Πᾶς ἀνεπτυγμένος σχηματισμὸς πᾶσα συγκρότησις ἐκδιπλοῦσα τὴν φάλαγγα ἔναντι τοῦ πολεμίου δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς παρατάξις ἐπὶ μάχῃ, ἡ δ' ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ ἀνάπτυξις εἶναι προφανῶς ἡ ἀπλουστάτη τῶν παρατάξεων, ἐπιτρέπουσα τὴν αἰφνιδίαν ὑπερφαλάγγισιν τοῦ πολεμίου διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν μεταξὺ τῶν πλοίων διαστημάτων, πρὸς δὲ καὶ δι' ἀποσπάσεως ἐλαφρῶν τινων σκαφῶν ἐκ τῶν κερμάτων ὅπως ἐπιπέσωσιν ἐκ τῶν νώτων κατ' αὐτοῦ. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἀναγκαζόμενοι ν' ἀντιπαραταχθῶμεν κατὰ πολεμίου πολυαριθμοτέρου συγκλίνομεν τὴν φάλαγγα μέχρις οὗ λάβῃ μηνοειδὲς σχῆμα. Ὁ ἐχθρὸς θέλει διστάσῃ νὰ ριψοκινδυνεύσῃ ἐντὸς τοῦ κοίλου τῆς παρατάξεως ὅπου ἀφεύκτως ἤθελε καταπονηθῇ ἐκ πλάγιου βαλλόμενος. Ἐν τῇ τοιαύτῃ παρατάξει,

et la Bataille de Lépante.» A. Guglielmotti.
«Marcantonio Colonna alla battaglia di Lepanto».

καθ' ἣν τὸ κέντρον προασπίζεται ὑπὸ τῶν πτερύγων τὰ ἀσθενέστατα, τῶν σακρῶν τάσσονται ἐν τῷ μέσῳ, κατὰ δὲ τὰ ἄκρα τὰ ἰσχυρότατα. Τὸ σχῆμα ὅμως δὲν πρέπει νὰ εἶναι λίαν βαθύ· διότι ἐὰν καταντήσῃ εἰς ἡμικύκλιον, ὁ πολέμιος ἐπιπίπτων μετὰ συγκεντρωμένων δυνάμεων καθ' ἑνὸς τῶν κεράτων θὰ ἡδύνατο νὰ τὸ συντρίψῃ πρὶν τὰ πλοῖα τοῦ κέντρου προφθάσωσιν εἰς ἐπικουρίαν.

Ὑπὸ τοιούτων τινῶν θεωριῶν φαίνονται ἐμπνεόμενοι ἐν ἔτει 1571 καὶ οἱ ἐν Ναυπάκτῳ⁽¹⁾ ἀρχηγοὶ τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων. Τὰ αὐτὰ ὄργανα ἐμπνέουσι τὰς αὐτὰς περίπου τακτικὰς συγκροτήσεις, αἱ δὲ γαλέραι δὲν ἀπέχουσι πολὺ τῶν τριήρεων, ἔτι δ' ὀλιγώτερον τῶν δρομῶνων καὶ τῶν λιθυρνίδων. Ἐν τοῖς ἀρχαίοις τοῦ ἰσπανικοῦ κράτους, τὰ ὅποια φυλάσσονται ἐν Σιμάνγκ τῆς Ἰσπανίας σώζεται σχέδιον τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας διὰ χειρὸς αὐτοῦ τοῦ δὸν Ζουὰν χαραχθὲν ὅπερ τὴν χρι-

(1) Λέγομεν ἐν Ναυπάκτῳ κατὰ συνήθειαν. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ ναυμαχία δὲν συνεκροτήθη ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Ναυπάκτου, ἀλλ' ἔξω καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ πατραϊκοῦ κόλπου ὑπὸ τὰς Ἐχινάδας νήσους. Ἐχρησίμευεν ὅμως τότε ἡ Ναύπακτος ὡς ὀρμητήριον τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἤτο ἡ ἐπισημοτάτη πόλις τῶν παραλίων ἐκείνων δι' ὃ καὶ ἔδωκε τὸ ὄνομά της εἰς τὴν μεγάλην ναυμαχίαν.

στιανικὴν παράταξιν παριστᾷ μηνοειδῇ παρ' ὅλας τὰς περὶ τοῦ ἐναντίου μέχρι τοῦδε ἐξε- νεχθείσας γνώμας.

Ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἐνταῦθα καὶ ἡ βαθεῖα ἀντίληψις τοῦ συγγραφέως ἡμῶν περὶ τῆς ἀνάγκης τοιαύτης διαθέσεως τῶν ἐν χερσὶ δυνάμεων ὥστε νὰ καθίσταται ἐφικτὴ ἡ ἀμει- σος μεταξὺ τῶν διαφορῶν τμημάτων τῆς πα- ρατάξεως ἀμοιβαία βοήθεια. Δὲν δύναται τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὁ ἡμέτερος τακτικὸς παριστάμε- νος ἐν Ἀβουκίρ ἤθελεν εὐχερῶς μαντεύσῃ τὴν πρόθεσιν τοῦ Νέλσωνος καὶ συμβουλεύσῃ εἰς τὸν Brueys τὴν ὑπὸ τὰ ἱστία τοῦλάχιστον μάχην⁽¹⁾, ἵνα προλάβῃ καὶ σώσῃ συντόμως βοηθῶν τὸ δι' ὀλοκλήρου τῆς ἀγγλικῆς δυνά- μεως προσβληθὲν τμήμα τῆς γαλλικῆς παρα- τάξεως.

Ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ περιέχονται συμ- βουλαὶ κατὰ τοῦ προώρου σχηματισμοῦ τῆς ἐπὶ μάχῃ τάξεως, ὅπως μὴ ὁ πολέμιος προ- φθάσῃ νὰ μιμηθῇ αὐτὴν ἢ λάβῃ κατ' αὐτῆς οἰαδήποτε τελεσφόρα μέτρα. Οὕτως ἀπασχο- λῶν, προκειμένου περὶ μηνοειδοῦς παρατάξεως, τὰς δύο αὐτῆς πτέρυγας νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ

(1) J. de la Gravière. «Guerres maritimes sous la République et l'Empire»,—«British naval Biography» ἑρ. «Nelson».

κέντρου διὰ τῶν ἰσχυροτέρων αὐτοῦ σκαφῶν καὶ νὰ διασπάσῃ αὐτό. Κατόπιν τὸ κεφάλαιον ὁμιλεῖ περὶ ἐφεδρείας καὶ τέλος περὶ ἐκλογῆς πεδίου μάχης. Ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἀντίθετον γνώμην πρὸς τὴν τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος, συμβουλευόντος τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἀκτῶν, — εἵπομεν δὲ τί συνάγεται ἐκ τῆς τοιαύτης διαφωνίας περὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ ἀμβροσιανοῦ κειμένου. — Καὶ ὁ ἡμέτερος ὁμῶς προκειμένου περὶ ἐχθρικῶν παραλίων προτιμᾷ τὴν ἐν τῷ πελάγει μάχην, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ ἀκτὴ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔρεισμα τῆς παρατάξεως.

Ὅμιλῶν περὶ ἀρχηγοῦ θέλει αὐτὸν ψυχολόγον καὶ γινώσκοντα ν' ἀποφασίσῃ τὸν τρόπον τῆς προσβολῆς κατὰ λόγον τοῦ ἡθικοῦ τῆς στρατιᾶς του, τὸ ὅποιον ἂν εὐρίσκεται ἐν καταπτώσει μόνον ἢ ἀποφασιστικότης τοῦ ἀρχηγοῦ δύναται ν' ἀνεγείρῃ.

Τὸ δέκατον καὶ τελευταῖον ἐκ τῶν σωζομένων κεφαλαίων ὁμιλεῖ περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ναυάρχου μετὰ τὴν μάχην. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο στερεῖται τέλους· ἐν αὐτῷ θ' ἀνεγράφητο βεβαίως καὶ ἄλλα ἀκόμη καθήκοντα ἐπιβαλλόμενα εἰς τὸν νικήσαντα ἢ ἡττηθέντα ἀρχηγόν. Ἐὰν μετὰ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὑπῆρχον καὶ ἄλλα κεφάλαια καὶ ποῖον ἦτο τὸ περιεχό-

μενον αὐτῶν δὲν δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ εἰ-
κάσῃ· δὲν φαίνεται ὅμως καὶ πολὺ πιθανὸν νὰ
ὑπῆρχον, διότι ἐξηγητήθη ἤδη τὸ κύριον θέμα,
ἐκτὸς ἂν ἐν τοῖς τελευταίοις κεφαλαίοις ἐγί-
νετο λόγος περὶ τῆς ὑπὸ στόλου προσβολῆς ἢ
προασπίσεως παραθλασσίων πόλεων ἢ φρου-
ρίων.⁽¹⁾ Ταῦτα περὶ τῶν ἐν τέλει ἐλλειπόντων
κεφαλαίων, εἵπομεν δ' ἐν ἀρχῇ καὶ περὶ τῶν ἐ-
ξαφανισθέντων πρώτων τριῶν.

Ἰδωμεν ἐν τούτοις καὶ τὴν γνώμην τοῦ κ.
Müller περὶ τῶν ἀπολεσθέντων μερῶν. «Θὰ
ἡδυνάμεθα, λέγει, νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβέστερον τὰ
κενὰ ταῦτα ἐὰν ᾗτο πλουσιωτέρα ἢ τοῦ εἵδους
τούτου σωζομένη φιλολογία. Δυστυχῶς δὲν ἔ-
χομεν ἢ μόνον τὸν «Βασίλειον», — ἐννοεῖ τὸν
πατρικίον καὶ παρακοιμώμενον περὶ οὗ εἵπομεν
ἤδη, — τὸ 19'. κεφαλ. τῆς τακτικῆς τοῦ Λέ-
οντος, μετὰ τινων συμπληρώσεων ἐν τῷ κ'.
κεφαλ.⁽²⁾, καὶ μέρος τοῦ τετάρτου βιβλίου τοῦ

(1) Σύγχρονος ἡμῶν τακτικὸς μετὰ τὰ περὶ πάλης
στόλου πρὸς στόλον κεφάλαια ἤθελε πιθανώτατα πραγ-
ματευθῇ περὶ προσβολῆς ὀχυρῶν θέσεων καὶ πό-
λεων, περὶ ἀποκλεισμοῦ, ἔτι δὲ περὶ ἀποβάσεων, περὶ
ὧν ὁ ἡμέτερος τακτικὸς πραγματεύεται εἰς τὰ πρῶτα
αὐτοῦ κεφάλαια.

(2) Αἱ συμπληρώσεις αὗται τοῦ κ'. κεφαλαίου τοῦ
Λέοντος ὑποδεικνύουσι τρόπους τινάς πρὸς ἐξαπάτησιν
τοῦ πολεμίου καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς μεταδόσεως ἐνσφρα-

ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

Βεγετίου⁽¹⁾, ὅπως φωτισθῶμεν διὰ παραβολῆς. » Καὶ Βασίλειος ἄλλως καὶ Λέων καὶ Βεγέτιος πολὺ ὀλίγον δύνανται νὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς εἰς ἀποκατάστασιν τῶν ἀπολεσθέντων. Οὗτοι μὲν εἶναι πολεμικοὶ συνέκδημοι περὶ πάντων γενικῶς λαλοῦντες, τὸ δὲ χειρόγραφον ἡμῶν μᾶλλον εἰδικόν ἐγχειρίδιον τακτικῆς. Τοῦ Βασιλείου οὐδὲν ἐκ τῶν σωζομένων κεφαλαίων συμφωνεῖ μετὰ τινος τῶν κεφαλαίων τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου. Ὁ Λέων πραγματεύεται ἄνευ ὠρισμένης τάξεως τὰ διάφορα θέματα. Ὁ Βεγέτιος διαιρεῖ τὸ περὶ ναυτικῶν βιβλίον του εἰς δεκαπέντε κεφάλαια πραγματευόμενα ἀναμίζοντες περὶ τοῦ συγχρόνου του ρωμαϊκοῦ στόλου, περὶ τῶν ἀξιοματικῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς ὀνομασίας λιθορρυτίδος, περὶ ναυπηγίας, ξυλείας, ἀνέμων, καταιγίδων, παλιρροίων, πλοηγῶν, ἐρετῶν, ὅπλων, μηχανῶν, περὶ στρατηγημάτων, περὶ μάχης. Αὕτη εἶναι ἡ σειρά τῆς ἀναπτύξεως τῶν κεφαλαίων του, ἐντελῶς διάφορος τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς καὶ μὴ βοηθοῦσα εἰς συμπλήρωσιν αὐτῆς. Ὅχι δὲ μόνον

γίστων διαταγῶν καὶ ἐν πελάγει ἀναγνωστέων. Τὰς τοιαύτας ἐνσφραγίστους διαταγὰς γινώσκουμεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων καρχηδονικῶν πολέμων. Βλ. Διοδ.

(1) Ὑποθέτω ὅτι ἤθελε νὰ εἴπῃ τοῦ πέμπτου βιβλίου τοῦ Βεγετίου, διότι αὐτὸ πραγματεύεται περὶ ναυτικῶν πραγμάτων.

διὰ προσφυγῆς εἰς τοὺς σωζομένους τακτικούς δὲν δύνανται νὰ ὀρισθῶσι τὰ ἐλλείποντα τοῦ χειρογράφου, ἀλλ' οὐδὲ σχέσις ἐξαρτήσεως τοῦ ἀμβροσιανοῦ χειρογράφου ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς εἰς τοῦτο, φαίνεται ὑπάρχουσα ἀπὸ τινος τῶν ἄλλων ἔργων τῶν περιλαμβανόμενων ἐν τῇ συλλογῇ ἐν ἣ καὶ τοῦτο εὐρίσκεται, διότι τὸ χειρόγραφον ἡμῶν ἀνήκει εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν αὐτῶν ὡς ὁ Müller καὶ ὁ Corazzini νομίζουσιν, εὐλόγως δέ, διότι τὸ προγενέστερον τοῦτο ἀποδεικνύεται. Ἐκ τῆς θέσεως τοῦ χειρογράφου ἐν τῇ συλλογῇ εἶναι ἀληθές ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ χρόνου τῆς συντάξεως αὐτοῦ, ἀφοῦ ὁ Μαυρίκιος τάσσεται ἐν αὐτῇ μετὰ τὸν Λέοντα καὶ κατόπιν τὸ ἡμέτερον χειρόγραφον, — ὅπερ, ἐπὶ παραδείγματι, σιωπᾷ περὶ τοῦ ὕγρου πυρός ἐι καὶ τοῦτο ἦτο γνωστὸν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος. — Καὶ ὁ ἐξ ἱστορικῶν δὲ γεγονότων καὶ προσώπων ὀρισμὸς τοῦ χρόνου τῆς συντάξεως δὲν εἶναι ἐνταῦθα δυνατός, διότι τὸ μόνον ἀναφερόμενον ἐν τῷ χειρογράφῳ ἱστορικὸν γεγονὸς εἶναι ἡ καταστροφή τοῦ στόλου τοῦ Ξέρξου περὶ τὴν Σηπιάδα ἀκτὴν, 480 π.χ. Ἐκ τῆς παραθέσεως τοῦ γεγονότος τούτου οὐδὲν θετικὸν περὶ τῆς χρονολογίας τῆς συγγραφῆς δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν. Ἡ ἀναγραφή τοῦ κατορθώματος τοῦ δῦτου Σκυλλίου οὐδὲν

ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ κειμένου ἀποδεικνύει, διότι τὸ γεγονός τοῦτο δὲν παρὰ λαμβάνεται ἐκ τοῦ Ἡροδότου, ὅστις οὐδὲν λέγει περὶ δύτου κόψαντος τὰ πείσματα τῶν ἀγκυρῶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἐν ᾧ περιγράφει τὸν κλύδωνα ὅστις κατεπόντισε μέρος τοῦ Ἀσιατικοῦ στόλου περὶ τὴν Σηπιάδα⁽¹⁾, ἀλλ' ἐκ τῶν μεταγενεστέρων Πλινίου⁽²⁾, Παυσανίου⁽³⁾ καὶ Ἀπολλωνίδου⁽⁴⁾. Ὅμιλεῖ περὶ τοῦ Σκυλλίου καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλ' ἐν ἄλλῃ τινὶ περιστάσει, προκειμένου περὶ τῆς αὐτομολίας αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐλληνικὸν στόλον. Καὶ ἐνταῦθα ὁμῶς οὐδὲν λέγει περὶ ὑποβρυχίου ἀποκοπῆς τῶν ἀγκυρῶν⁽⁵⁾.

Ἡ σιωπὴ ἀφ' ἑτέρου περὶ ὑγροῦ πυρός εὐλόγως ἐκπλήττει, ἐὰν τὸ χειρόγραφον θεωρηθῇ μεταγενέστερον τοῦ Λέοντος, διότι ἂν ὁ συγγραφεὺς ἔγραφε μετὰ τὸν ἐξ Ἡλίουπόλεως Καλλίνικον, εἰς ὃν κοινῶς ἀποδίδεται ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ὑγροῦ πυρός, ἀδύνατον νὰ παρέλιπε νὰ κάμῃ λόγον περὶ τοῦ ἰσχυροτάτου τῶν ὀπλῶν τοῦ βυζαντινοῦ στόλου⁽⁶⁾. Ἴσως ἰσχυ-

(1) Ἡροδοτ. VII, 188, (2) Pl. v. h xxxx 32 (3) Παυσ. X. 19, 1.

(4) Anthol, Palat IX 296.

(5) Ἡροδ. VIII 8.

(6) Λέον. Τακτ. κρη. XIX. G. Schlumberger. «Nicephore Phocas. Paris 1890», c. II.

ΛΕΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

ρισθῇ τις ὅτι ἐγένετο περὶ αὐτοῦ λόγος ἐν τινι τῶν πρὸ τοῦ δ'. κεφαλαίων πραγματευομένῳ περὶ ὀπλισμοῦ τῶν σκαφῶν, ἀλλ' ἐν τῷ θ'. τῷ διαγράφοντι τὰ τῆς μάχης ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ : Ἐκ τούτου δὲν δύναται τις ἢ νὰ συναγάγῃ ὅτι τὸ ἡμέτερον ἐξάπαντος συνετάχθη πρὸ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος.

Καὶ ἴσως μὲν πάντα τὰ ἀνωτέρω δὲν ἀρκουσιν εἰς τὸν ἀκριβοῦς καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς, ἢ γλῶσσα ὅμως τῆς ὁποίας γίνεται ἐν αὐτῇ χρήσις βοηθεῖ εἰς γενναιοτέραν διαλεύκανσιν τοῦ ζητήματος, διότι εἶναι καταφανὲς ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ἀκόμη ἡ βυζαντινὴ, ἀλλ' ἡ γλῶσσα τῆς ἐλληνικῆς παρακμῆς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον συναντῶμεν πάντοτε ἐν τῷ χειρογράφῳ σάλπιγξ, σαλπιγκτής, ἀντὶ τῶν βυζαντινῶν βούκινον, βουκινάτωρ, τοῦβα, τουβάτωρ, ὡς ἤδη ἔλεγον ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος. Ἡ λέξις μίλια τίθεται ἀντὶ τῆς λέξεως στάδια. Ἐκ τῆς παρατηρήσεως τούτων καὶ τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ συνθέτων καὶ διπλοσυνθέτων ρημάτων, ἀποκαθιστᾶν, διακελεύειν, διανίστασθαι, ἐπαναστρέφειν, ἐπερωτᾶν, ἐπισυμβαίνειν, ἐπισυνάγειν καθυποβάλλειν, καταμνηνύειν, κατεπείγειν, συμπαρεκτείνειν, ὡς καὶ τῆς συντάξεως τοῦ ὅταν καὶ ὁπότεν μεθ' ὀριστικῆς καὶ τοῦ ἵνα

μετὰ ἐνεστώτος καὶ μέλλοντος ὀριστικῆς⁽¹⁾, προκύπτει σχεδὸν ἀσφαλῶς ὅτι ἡ ὑπὸ μελέτην συγγραφὴ δὲν εἶναι μεταγενεστέρα τοῦ Ε'. αἰ-
ῶνος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ λίαν προγενεστέρα αὐτοῦ δι' οὓς λόγους εἵπομεν, οὓς ἐνισχύει καὶ τὸ ὅτι ὁ συγγραφεὺς φαίνεται χριστιανός⁽²⁾.

Εὐρίσκαμεθα λοιπὸν ἀναντιρρήτως πρὸ τῆς σωζομένης ἀρχαιοτάτης ἐν ἐλληνικῇ γλώσσῃ εἰδικῆς περὶ ναυτικοῦ πολέμου συγγραφῆς ἡ ἀκριβέστερον τῆς μόνης περιωθειῆς αὐτοτελοῦς ναυτικῆς τακτικῆς. Τῆς γνώμης ταύτης εἵπομεν ἤδη ὅτι ἔρχεται συνεπίκουρος ἡ αὐθεντία τοῦ Corazzini⁽³⁾.

Τίς δὲ τέλος καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ πολυτίμου χειρογράφου ; Οὐδεμία δυστυχῶς ἔνδει-

(1) Πρβλ. κεφ. θ. τοῦ κειμένου. (2) Κεφ. θ.

(3) "Op. σ. 23. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς λέγει: « . . . In ogni caso questo è certo che è il più antico ed autorevole scritto greco sulla guerra marittima, e però mi sono affrettato a raccogliarlo per aver modo un giorno di trattare anco quest' altro ramo della storia della marina militare antica, la storia cioè della tattica navale », (scritto sulla Tattica navale. Livorno 1883), τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν σημασίαν τοῦ παλαιοῦ τούτου κειμένου διὰ τὸν νέον τεῦτον κλάδον ἱστορικῆς ἐρεῦνης τὸν μέλλοντα πολλὰ τὰ σκοτεινὰ ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ νὰ διαφωτίσῃ.

ξίς περὶ τούτου ὑπάρχει. Ὁ Müller φαίνεται κλίνων πρὸς τὴν γνώμην ὅτι οὗτος εἶναι ὁ Βυζαντινὸς Ἀνώνυμος, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ 527 — 565, τοῦ ὁποίου ὑπάρχει καὶ ἕτερον ἔργον ἐν τῇ συλλογῇ ἐν ἣ εὑρέθη τὸ ἡμέτερον⁽¹⁾. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο συνάγει ὑποθέτω ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ ἔργου.

Ταῦτα εἶχον ν' ἀνακοινώσω περὶ τοῦ χειρογράφου ὅπερ θέτω ὑπ' ὄψιν τῶν λογίων ἡμῶν τῶν φιλοούντων τὰ ναυτικά καὶ τῶν ναυτικῶν ὑμῶν τῶν μὴ καταφρονούντων τὰς ἱστορικὰς μελέτας.

Ἡ ἀρχαιότης συγγραφῆς μοναδικῆς εἰς τὸ εἶδος αὐτῆς, ἥτις δι' ἡμᾶς περιβάλλεται διὰ μεγαλειτέρας σημασίας ἐκ τῆς γλώσσης ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγράφη, ἡ ἱστορικὴ ἀξία συγγραφῆς περιεχούσης βεβαίως τὰ πορίσματα τῆς μελέτης πολὺ παλαιότερων τακτικῶν ἢ, διὰ νὰ εἰπωμεν μᾶλλον ὠρισμένως, τὰς ἀρχὰς αἵτινες διείπον τὰ τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ναυτικῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τῶν ὁποίων πεिरᾶται ὁ συγγραφεὺς νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τοῦ ὅλον ἐν ἐξέλληνιζομένου καὶ ἐπομένως ναυτικωτέρου καθισταμένου ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἡ χρησιμότης τέλος τοῦ ἔργου

(1) C. AmBr. φ. 8^a—21^b καὶ φ. 129^a—134^b.

ΛΕΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

μὲ παρεκίνησαν νὰ προβῶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν
ταύτην ἔκδοσιν ἐλληνικοῦ χειρογράφου τοῦ ὁ-
ποίου ἄλλως ἐντελῶς ἐξήντηλθῃ ἤδη ἢ ἐν τῇ
Δύσει γενομένη ἔκδοσις⁽¹⁾.

Κ. Ν. ΡΑΔΟΣ.

(1) Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Corazzini μετάφρασις,
εἰς ἐξήκοντα μόνον ἀντίτυπα ἐκδοθεῖσα, εἶναι ἐντελῶς
ἐξήντηλημένη.

II

TO KEIMENON

II

Τὸ κείμενον.

(CODEX AMBROSIANUS B. 119 SUPER)

. τεταγμένοι, τελευταῖοι δὲ οἱ πρω-^{346a}
 ρᾶται· ἐπιβαίνουσι δὲ τούναντίον. χρήσι-
 μον δὲ τοῦτο, ὅπνῃκα ἀλλοτριὰ γῇ προσ-
 πελάσαι βουλόμεθα· οἱ γὰρ ταύτης οἰκή-
 τορες εἰδότες πόρρωθεν τὸν στόλον κατὰ- 5
 γοντα πολλάκις εἰς ἀλλήλους συνέρχον-
 ται, ἐπιτρέχουσι δὲ κατὰ τῶν ἡμετέρων
 ἐξιόντων <τῶν> πλοίων καὶ τῶν μὲν
 ὦδε, τῶν δ' ἀλλαχοῦ ὡς ἔτυχε φερομένων
 ἐπιθυμία τῆς τῶν πολεμίων περιουσίας, 10

< > δηλοῖ λέξεις ἢ γράμματα εἰς τὸ χειρόγραφον
 παρεμύληθέντα, [] δηλοῖ λέξεις ἢ γράμματα ἐξολελι-
 στέε, /// χωρία μὴ δυνάμενα ν' ἀναγνωσθῶσι συνε-
 πείξ ἐξωτερικῆς τινος βλάβης. Αἱ παραλλαγὰὶ σημει-
 οῦνται· κάτωθεν τοῦ κειμένου, παραλειπομένων τῶν
 εἰς τὴν στίξιν, τὴν ὀρθογραφίαν καὶ εἰς τὸν χωρισμὸν

οὐκ εἰδότες τὰ παρ' ἐκείνοις τελούμενα.
 διὸ δὴ ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἀποβάντας τῶν
 πλοίων καθάπερ ἐν φάλαγγι συντετάχθαι,
 ἔστ' ἂν διὰ τινων σημείων καταμηνύσω-
 5 σιν αὐτοῖς [οἷς] οἱ σκοποὶ εἴτε τὸ ἀμέριμνον
 καὶ ἀνύποπτον διὰ τῆς ἡσυχίας, εἴτε τὴν
 εἰς μάχην ἐτοιμασίαν καὶ τὸ πλῆθος αὐ-
 τῶν διὰ τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος ἢ
 τινος τῶν ἄλλων σημείων. ἀναγκαῖον δὲ
 10 καὶ τᾶλλα τοὺς ἐρέτας παιδεύειν, ὅσα
 ποιεῖν ὑπὸ τῶν κυβερνητῶν διακελεύον-
 ται, καὶ πρό γε τούτων τὸ νήχεσθαι, οὐ
 μόνον φαινομένους, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ
 δύνοντας· ἀνὴρ γὰρ δύτης ποτὲ ἐπὶ μα-
 15 κρὸν κατὰ βάθος διανηξάμενος καὶ τὰ
 πείσματα τῶν ἀγκυρῶν διατεμὼν τῶν
 Περσῶν τὰς ναῦς ἐπιόντων τῶν ἀνέμων
 συνέτριψεν, ἄλλος δὲ ὑπὸ πολεμίας νηὸς
 διωκόμενος καὶ νῦν μὲν ὧδε καταδυόμε-
 20 νος, νῦν δὲ ἀλλαχοῦ μακρόθεν ἀναφαι-
 νόμενος τὰς τῶν πολεμίων ἐξέκλινε
 χεῖρας.

τῶν λέξεων ἀναγομένων. Εἰς τὸ κείμενον περιελήφθησαν
 μόνον ἀσφαλεῖς μεταβολαί, κατὰ δὲ τ' ἄλλα ἢ ἔκδοσις
 ἀκολουθεῖ ἀκριβῶς τὸ χειρόγραφον. Διὰ τὰς γλωσσικὰς
 ἰδιορρυθμίας καὶ τὰ διεφθαρμένα ἢ δύσκολα χωρία
 ὅρ. τὰς ἐν τέλει προσηρητῆμένους παρατηρήσεις τοῦ κ.
 Müller. 8 ἥτινος

έ. Ὅτι χρὴ τὸν στρατηγὸν ἔ-
χειν μεθ' ἑαυτοῦ πάντοτε
τοὺς πεπειραμένους τῶν κατὰ
θάλατταν καὶ τὰ παρακείμε-
να τούτοις χωρία. 5

Ὅτι μὲν οὖν χρὴ πάντως ἔχειν μεθ' ἑ-
αυτοῦ τὸν στρατηγὸν τοὺς εἰδότας τὰ
κατὰ θάλατταν, δι' ἧς καὶ πρὸς ἡν ἀπα-
γόμεθα, φανερόν· λέγω δὴ τὴν τε τῆς 10
θαλάσσης πείραν, ὅπως καταπνεομένη
κυμαίνεται, καὶ τοὺς ἀπογείους ἀνέμους
καὶ τοὺς ὑφάλους λίθους καὶ τοὺς ἀβα-
θεῖς τόπους, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν παραπλε-
ομένην γῆν καὶ τὰς παρακειμένας αὐτῇ 15
νῆσους, τοὺς λιμένας, τὰ ἐξ ἑτέρου τού-
των εἰς ἕτερα διαστήματα, τὰ χωρία, τὰ
ὑδατα· πολλοὶ γάρ ἀπειρία τῆς θαλάσσης
καὶ τῶν τόπων ἀπώλονται, καθάπερ καὶ
πλεῖστοι τῶν ἄλλων. χρὴ δὲ οὐ μόνον ἐκεί- 20
νης τῆς θαλάσσης | πείραν ἔχειν αὐτούς φ.3466
ἀλλὰ καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῇ χω-
ρίων. πολλάκις γάρ ἄνεμοι καταπνεύσαν-
τες ἄλλην ἀλλαχοῦ τῶν νηῶν διεσκέδα-
σαν οὐκοῦν χρὴ οὐ μόνον τὸν στρατη- 25
γὸν ἔχειν αὐτούς, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν νηῶν
ἐκάστην ἔχειν τινὰ τὸν ταῦτα εἰδότα,

ὥστε τὰ περὶ τούτων εἰδότες καλῶς τὸ
 συμφέρον βουλευέσθαι· λαίλαπος γὰρ
 πολλάκις καταλαβούσης οὔτε τῷ στρα-
 τηγῷ οὔτε ἀλλήλαις ἀκολουθεῖν δύναν-
 5 ται. ἀναγκαῖον δὲ καὶ τὸ δύο πάντως
 τινὰς τῶν ἐρετῶν εἶναι καθ' ἑκάστην
 ναῦν τοὺς δυναμένους ἀναεοῦν τὰ διὰ
 τινὰ τύχην ἐπισυμβαίνοντα ταῖς ναυσὶ
 τρήματά τε καὶ θραύσματα πάντα τε εἰ-
 10 δέναι τοὺς ἐρέτας, ὅπως καὶ πρὸ τῆς τέ-
 χνης αὐτοὶ ἐμφράττειν τὰ τρήματα κατὰ
 θάλατταν δύνανται διὰ τῶν προχείρων
 ἱματίων ἢ στρωμάτων, ἀλλὰ μὴ τοὺς ἄλ-
 λους καλεῖν πόρρωθεν ἢ πρὸ καιροῦ τῆς
 15 σωτηρίας ἀπογινώσκειν.

Γ'. Περὶ σκοπῶν.

Πολλάκις ἀγνοοῦντες, ποῦ ποτέ εἰσιν οἱ
 πολέμιοι, ἀπαράσκευοι συναντῶμεν αὐ-
 τοῖς· οὐκοῦν ἀναγκαῖον κατὰ τε γῆν διερ-
 20 χομένους καὶ θάλατταν προπορεύεσθαι
 τινὰς τῶν ἡμετέρων κατασκοπήσοντας
 καὶ ἀπαγγελλύντας τὴν τῶν ἐχθρῶν ἐπι-
 φάνειαν καὶ πρότερον μὲν διὰ σημείων
 καταμνηνύειν αὐτήν, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ
 25 στόματος τάχιον ἐπιστρέφοντας καὶ λέ-

γοντας καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ κατεῖδον αὐ-
 τούς, καὶ τὸ πλῆθος, ὅσον τούτων καθέ-
 στηκεν. καὶ κατὰ θάλατταν μὲν τὰς κου-
 φότερας καὶ ταχύτερας τῶν νηῶν ἀπο-
 στέλλειν, δυνατωτέρους μάλιστα καὶ 5
 καρτερικούς ἢ ἀνδρειοτέρους τοὺς ἐρέ-
 τας ἐχούσας· οὐ γὰρ πολεμεῖν, ἀλλὰ μαν-
 θάνειν καὶ ἀπαγγέλλειν τοῖς ἀποστείλα-
 σιν εἰς χρεῖαν κατέστησαν. ἐπεὶ δὲ πολ-
 λάκις οἱ ἐχθροὶ κατὰ πλευρὰν ἀκρωτη- 10
 ρίου ἢ ποταμὸν ἢ λιμένα ἢ νῆσον ἐαν-
 τοὺς κατακρύψαντες, εἴτα ἐκείθεν ἐξιόν-
 τες τὴν προπορευομένην συνέλαβον, χρὴ
 τέτταρας αὐτὰς εἶναι, δύο μὲν ἀπεχρύ-
 σας τοῦ παντός στόλου ὥσεί μίλια ἕξ 15
 καὶ μετὰ τούτων ἑτέρας δύο, ἵνα αἱ
 δεύτεραι ὑπὸ τῶν προτέρων διὰ τινων
 σημείων, οἷς ἂν ἀλλήλαις συντάξωσιν,
 μνησθεῖσαι τὴν τῶν ἐχθρῶν ἐπιφάνειαν
 καὶ αὗται | τὰ ὅμοια πρὸς τὸν στόλον ποι- 347α
 ῆσασαι ὥς ἤδη τῶν πολεμίων παρόντων
 πρὸς πόλεμον ἅπαντες παρασκευασθή-
 σονται. κατὰ δὲ γῆν ἀποστέλλειν τοὺς
 μάλιστα κουφότερους τε καὶ ταχύτερους
 τῶν ἄλλων· δεῖ δὲ πρὸς τούτοις αὐτοὺς 25
 εἶναι ὀξύδερκεις εὐηκόους, ἐπιτηδεῖους
 πρὸς τε κατασκοπὴν καὶ ἀπαγγελίαν τῶν
 ἐραθέντων ἢ ἀκουσθέντων, μόνας τὰς

μαχαίρας ἐπιφερομένους, εἶναι δὲ καὶ αὐ-
 τοὺς ὁμοίως τέτταρας, δύο μὲν προπορευ-
 ομένους καὶ μετ' ἐκείνους ἑτέρους δύο
 τοσοῦτον τῶν προτέρων ἀπέχοντας, ὅσον
 5 ὁρᾷν αὐτοὺς ἢ ἀκούειν τούτων δύνανται,
 οὐ μόνον διὰ τὰς καμπὰς τῶν χωρίων,
 ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ μακροῦ δεῖν προτρέχειν
 αὐτοὺς, ὥστε τῶν σημείων πόρρωθεν
 κατὰ διαδοχὴν γινομένων καὶ τοῦ στρα-
 10 τηγοῦ ταῦτα μανθάνοντος οἰκονομεῖν αὐ-
 τὸν δύνασθαι τὸ συμφέρον.

ζ'. Περὶ σημείων, οἷς οἱ σκοποὶ
 κέχρηνται.

Σημεῖα δὲ κατὰ μὲν θάλατταν τὰ λευ-
 15 κότερα τῶν ὑφασμάτων κινούμενα, μάλι-
 στα δὲ καπνὸς βαθὺς εἰς ὕψος αἰρόμε-
 νος· τὸ μὲν γὰρ ἐν ὕδασι φαίνεται, τὸ δὲ
 ἐν ἀέρι, καὶ τὸ μὲν βραχὺ καὶ χθαμαλὸν
 καὶ διὰ τοῦτο πόρρωθεν δυσθεώρητον, τὸ
 20 δὲ διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος πόρρωθεν
 ἐξελέγχεται· εἰ δὲ καὶ κατὰ νώτου τὸν ἡ-
 λιον ἔχωσιν, δυνατόν καὶ διὰ κατόπτρου
 ἢ καὶ σπάθης συχνὰ κινουμένης διδά-

ξαι πόρρωθεν τὸ ζητούμενον. κατὰ δὲ γῆν
σημεῖόν ἐστιν ἡ τῶν σαλπίγγων πολυ-
φωνοτέρα· ταύτη γὰρ χρησόμεθα πλῆ-
θους πολεμίων ἀναφανέντος· ὀλίγων γὰρ
ὄντων αὐτῶν ἢ ἀγνοούντων τὴν ἡμετέ- 5
ραν παρουσίαν οὐ χρὴ ταύταις κεχρηῆσθαι,
ἵνα μὴ καὶ μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν ἐλεγχώ-
μεθα, ἀλλ' ὑποστρέφοντας αὐτίκα ἀπαγ-
γέλλειν. ἔτι σημεῖον οὐ μόνον ἡ τῆς
σάλπιγγος φωνὴ ἀλλὰ καὶ ἡ ταύτης ἡσυχία, ἡ μὲν τὴν τῶν ἐχθρῶν παρουσίαν
μηνύουσα, ἡ δὲ τὸ ἀμέριμνον καὶ ἀνέ-
τοιμον.

ή. Περὶ στρατηγικῶν σημείων.

Τὰ δὲ στρατηγικὰ σημεῖα δεῖ πάντως 15
παρὰ πάντων γνωρίζεσθαι, τί τούτων ἑ-
καστον βούλεται, ὥστε ἐνός τινος τούτων
ὑποδειχθέντος καὶ τοῦ στόλου, τί ποτέ
ἐστὶν τῶν σημείων, γνωρίζοντος ῥαδίως
αὐτὸν πράττειν τὰ κελευόμενα. | 20

θ'. Πῶς δεῖ συντάττειν τὰς ναῦς. 347c
πολεμεῖν μέλλοντας.

Μέλλοντες δὲ περὶ ναυμαχίας διδάξαι

4 πλῆθος—ἀναφανέντων

ἀναγκαῖον εἰπεῖν πρότερον περὶ συντάξεως
νεῶν ἥδη θαλάττιος φάλαγξ ἐστίν*. καὶ
γὰρ ὥσπερ ἐν ταῖς πεζικαῖς φάλαγξιν διὰ
τῆς εὐταξίας τοῦ στρατεύματος μᾶλλον
5 ἢ τῶν ἄλλων τὸ κράτος ἡμῖν περιγίνε-
ται, οὕτω καὶ ταῖς ναυμαχίαις· τὸ γὰρ
ἄτακτον ἐτοιμότερον εἰς διάλυσιν. καὶ
πρότερόν γε ρητέον, ὅτι τῶν πολεμικῶν
νεῶν αἱ μὲν εἰσιν μέγισταί τε καὶ πολυ-
10 ἄνθρωποι καὶ διὰ τοῦτο ἀργότεραι τῶν
ἄλλων καὶ ἀσφαλέστεραι, αἱ δὲ μικραί τε
καὶ κοῦφαι καὶ ὀλιγάνθρωποι, αἱ δὲ μέσως
πῶς ἔχουσιν πρὸς ἑκατέρας αὐτῶν. χρὴ
ταῖς μὲν μέγισταις μάλιστα μὲν κεχρη-
15 σθαι ἐν ταῖς κατὰ θάλατταν μάχαις, ἐστὶν
δ' ὅτε καὶ κατὰ λίμνας πολλάκις, οὐ μὴν
καὶ κατὰ ποταμούς· οὐ γὰρ ραδίως διὰ
τὸ βάρος ἀναφέρεσθαι δύνανται καὶ μά-
λιστα, ὅταν ἡ γῆ ὑπὸ τῶν πολεμίων δε-
20 σπόζηται· ταῖς δὲ μέσαις καὶ βραχυτέραις
οὐδὲν κωλύει καὶ κατὰ ποταμούς κεχρη-
σθαι. μέλλοντες δὲ ναυμαχεῖν τὰς μὲν
ἰσχυροτέρας τε καὶ πολυάνθρωποτέρας
τῶν νεῶν τῶν ἄλλων προτάξομεν κατὰ
25 πλειονάν συνττατομένας ἀλλήλαις· ἀφί-

(*) Ἴσως ἐν κόμμα μετὰ τὸ νεῶν καθιστᾶ τὸ χω-
ρίον εὐληπτότερον. Müller νομίζει ἢ δὴ.

στασθαι δὲ τοσοῦτον ἐτέραν τῆς ἐτέρας,
 ὅσον μὴ ὑπ' ἀλλήλων τὸν ἀγῶνα κωλύε-
 σθαι μήτε συμψύρεσθαι πρὸς ἑαυτάς, καὶ
 τὸν καθοπλισμὸν δὲ τῶν ἐν αὐταῖς στρα-
 τιωτῶν ἀσφαλέστερον· τῶν ἄλλων εἶναι· 5
 καὶ γὰρ καὶ ἐν ταῖς πεζικαῖς φάλαγγι
 τοὺς πρωτοστατοῦντας ἀσφαλέστερον κα-
 θοπλίζομεν ἅτε δὴ πρώτους καὶ εἰς χει-
 ρας ἀναδεχομένους τὴν μάχην· τὰς δ'
 ἄλλας τῶν νεῶν κατόπιν ἀκολουθεῖν συν- 10
 τεταγμένας ὁμοίως ταῖς πρωτοστατού-
 σαις, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐπιφερομένας.
 φυλάζομεν δὲ τὴν τάξιν οὐ μόνον ἐν αὐ-
 τῷ τῷ ἀγῶνι, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τῷ πο-
 ρεύεσθαι πρὸ τῆς τῶν ἐχθρῶν παρουσίας 15
 εὐκαίρως ταύτην τηρήσομεν, ἐπεὶ καὶ ἐν
 ταῖς πεζομαχίαις τοῦτο ποιοῦμεν· τὸ δ'
 αἶτιον, ἵνα πρότερον ἐθίζοντα τὰ στρα-
 τεύματα τὴν ἐν πολέμοις εὐταξίαν ἐν
 καιρῷ ταύτην ἔχοιεν. τὸν δέ γε παντὸς 20
 τοῦ στόλου ἡγούμενον ἀναγκαῖον προπο-
 ρεύόμενον τοῦ παντὸς στόλου τοσοῦτον,
 ὅσον ὁρᾶν τὸ πᾶν μῆκος τῆς φάλαγγος

1 τοσοῦτο πρὸς.

(*) Τοῦτο κυρίως ἀπετέλει τὸ μυστήριον τῆς ὑπε-
 ροχῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν στόλων ἀπέναντι
 τῶν περσικῶν καὶ καρρχδονικῶν, τὸ κατάφρακτον τῶν
 ἐπιβατῶν.



ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

δύνασθαι, διορθοῦν αὐτὴν εἰς εἴ τι καὶ
 ἀμυρτάνει, φέρειν τε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ τῶν
 348x | ταχυτέρων νεῶν δύο ἀποφερούσας τὰ
 ἐκείνου προστάγματα, αὐτὸν δὲ ἀπέναντι
 5 τοῦ μέσου προπορεύεσθαι μικρὸν ἐφ' ἐκά-
 τερα τὰ μέρη μεταφερόμενον, ἵνα μὴ αὐτὸς
 καθ' ἕκαστον μέρος τῆς φάλαγγος δια-
 τρέχων τὸ μὲν εἰς εὐταξίαν ἄγει διὰ τῆς
 παρουσίας αὐτοῦ, τὸ δὲ εἰς ἀταξίαν μεθι-
 10 σταται παρελθόντος αὐτοῦ. ἔργον γάρ
 τουτὶ μέγιστον κἂν ταῖς μελέταις διὰ
 παντὸς προστάττειν τὸν στρατηγόν, ὥστε
 παρατεταγμένων τῶν νηῶν τὰς μὲν προ-
 λαμβανούσας ἀμελεία τῶν ἡγεμόνων αὐ-
 15 τῶν συνέχειν τὰς ἄλλας ἐκδεχομένας,
 τὰς δὲ βραδυνούσας ἐπελαύνειν ἔστ' ἂν
 τῶν ἄλλων νηῶν ἐν ἴσῳ γένωνται. δεῖ δὲ
 τὰ πρὸς πόλεμον εὐτρεπισθέντα καλῶς
 20 πρὸ παντὸς ἄλλου καθ' ἑαυτὸν τὸν στρα-
 τηγὸν σκέψασθαι καὶ μετὰ τῶν χρησιμω-
 τέρων βουλευίσασθαι, εἰ δεῖ πάντως πο-
 λευῆσαι ἢ μή. ἀνάγκη δὲ τῷ μέλλοντι
 περὶ πολέμου βουλευίσασθαι εἰδέναι κα-
 λῶς τὴν τε ἡμετέραν τὴν τε τῶν ἐναν-
 25 τίων δύναμιν, πόσα τε παρ' ἡμῶν ἐστίν

9 ἀπαξίαν

21 δὲ

πλοῖα καὶ πόσα τῶν ἐναντίων· εἴτα πόσα
 μεγάλα καὶ πολυάνθρωπα καὶ ὅσα μικρά
 τε καὶ ὀλιγάνθρωπα, ἵνα μὴ πολλάκις ἐξ
 ἀγνοίας κατὰ πλειόνων φερόμενοι ραδίως
 ὑπ' αὐτῶν καταπολεμώμεθα· εἴτα τὸ στρα- 5
 τευμα, ἢ νεόλεκτον ἢ πεπειραμένον πο-
 λέμου· εἴτα τὸν καθοπλισμὸν καὶ τὴν τοῦ
 λαοῦ πρόθεσιν εἰς τὸν προκείμενον πόλε-
 μον. μανθάνομεν δὲ ταῦτα ἔκ τε τῶν ἡμε-
 τέρων κατασκόπων καὶ τῶν προσφύγων 10
 καὶ οὐχ ἐνί τινι λέγοντι πιστεύοντες ἀλλὰ
 πολλοῖς συμφωνοῦσιν. ἑκατέραν δὲ τῶν
 δυνάμεων παραβάλλοντες τὴν τε ἡμετέ-
 ραν τὴν τε τῶν πολεμίων, εἰ μὲν ὑπερ-
 βάλλωμεν τῇ δυνάμει τῶν ἐναντίων, πολε- 15
 μῶμεν αὐτοὺς οὐ καταφρονοῦντες αὐτῶν
 διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δυνάμεως· πολ-
 λοι γὰρ τῷ πλήθει θαρρήσαντες ὑπὸ ἐλατ-
 τόνων ἡττήθησαν. εἰ δὲ ἰσάζει ἀμφοτέρων
 ἡ δύναμις κατὰ τε ρώμην σώματος καὶ 20
 ἀνδρείαν καὶ καθοπλισμὸν καὶ τᾶλλα, εἰ
 μὲν καθ' ἡμῶν οὐ προσέρχονται οἱ πολέ-
 μοι, ἵνα καὶ ἡμεῖς μένωμεν φυλάττοντες
 ἑαυτοὺς καὶ τὰ ἴδια, ἀλλὰ μὴ πολεμῶ-
 μεν αὐτούς· εἰ δὲ ἐπέρχονται καθ' ἡμῶν 25

4 φερόμενον

19 ἀμφοτέρω

ἢ τὴν ἡμετέραν ληΐζονται, πολεμῶμεν αὐ-
 τοὺς, εἰ δὲ πολλῶ πλεον ἡμῶν κατισχύ-
 ονσιν οἱ πολέμιοι, μέγας δὲ ταῖς ἡμετέ-
 ρ.3486 ραῖς πόλεσιν | ἐπήρτηται κίνδυνος, πα-
 5 ραιτουμένους τὸν πόλεμον σοφία μᾶλλον
 ἢ δυνάμει τῶν πολεμίων καταγωνίσα-
 σθαι ἅλλα τε πολλὰ ἐπισκοποῦντας καὶ
 δὴ καὶ καιρὸν καὶ χρόνον καὶ τόπον, δι-
 ὧν πολλάκις οἱ χεῖρονες τῶν κρειττόνων
 10 περιεγένοντο· χρόνον μὲν, καθ' ὃν προσ-
 βάλλοντες τοῖς ἐχθροῖς τοὺς ἀνέμους
 συμμαχοὺς κεκτῆμεθα, ὥσπερ ὡς τὰ πολ-
 λὰ γίνεται ἐπὶ τε τῶν ἐτησίων καὶ ἀπο-
 γείων ἀνέμων· τόπους δὲ τὴν μεταξὺ δύο
 15 γαιῶν θάλασσαν ἢ ποταμὸν, καθ' ἣν τὸ
 πλῆθος τῶν πολεμίων διὰ τὴν τῆς θα-
 λάσσης στενότητά ἄχρηστον εἰς πόλε-
 μον γίνεται· γίνεται δὲ τοῦτο τριχῶς ἢ
 20 καὶ νήσου ἢ μεταξὺ δύο ἡπείρων. ἔστι
 δὲ καὶ ἄλλως περιγενέσθαι τῶν πλειό-
 νων, ἐπειδὴν εἰς διάφορα διαιρεθῶσι συ-
 στήματα, ὥστε συμμαχεῖν ἀλλήλοις μὴ
 δύνασθαι. γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν ἐκ δια-
 25 φόρων τόπων μακρὰν ἀλλήλων ἀφεστη-
 κότες εἰς ἀλλήλους συνέρχωνται, ἢ ὅταν
 ἐξ ἑνὸς τόπου εἰς διαφόρους ἐπαναστρέ-
 φωσιν, ἢ καὶ ἄλλως κατὰ τὴν ἀλλοτριάν

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

εἰς διάφορα συστήματα διαιρούμενοι·
 τινὲς δὲ τούτων τοῖς μὲν πρότερον, τοῖς
 δὲ ὕστερον συμπλακέντες ἀμφοτέρων κα-
 τηγωνίσαντο. καὶ ταῦτα μὲν εἴρηται
 πλείστην καθ' ἡμῶν δύναμιν ἔχόντων 5
 τῶν πολεμίων καὶ κινδύνων ἐπικειμένων
 κατὰ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων ἐν τῷ τὸν
 πόλεμον ἡμᾶς παραιτεῖσθαι· εἰ δὲ μηδεὶς
 ἡμῖν ἕτερος ἐπὶ ἡμῶν κίνδυνος παραι-
 τουμένους τὸν πόλεμον, οὐ δεῖ πολεμεῖν. 10
 ἄμεινον δὲ κατὰ τῆς πολεμίας ἀντεισά-
 γεσθαι, ὥς μήτε δειλίαν ἡμῶν τοὺς πο-
 λεμίους καταγινώσκειν παραιτουμένων
 τὸν πόλεμον καὶ ἡμᾶς τοὺς πολεμίους
 ἀντιλυπεῖν τὰ ἴσα δύνασθαι· ἔστι δ' ὅτε 15
 τούτου γενομένου ἀφέντες τὴν ἀλλοτρίαν
 οἱ πολέμοι ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἀνέστρεψαν.
 τῆς τοίνυν συγκρίσεως ἑκατέρας δυνά-
 μεως οὕτω πῶς γενομένης καὶ τὸν πόλε-
 μον ἡμῶν ἔχομένων χρὴ τὸν στρατηγὸν 20
 πάντας εἰς ἑαυτὸν συγκαλέσαντα προ-
 τρεπτικὸν εἰς πόλεμον ποιήσασθαι λό-
 γον, διαβάλλοντα μὲν τοὺς ἐναντίους
 μετὰ τοῦ πιθανοῦ, ἐπαινοῦντα δὲ τοὺς
 ἰδίους, πρὸς τούτοις ἐπιφέρειν, ὥς, εἴ τις 25
 τῶν πάντων ἀπορραγὴς τῆς ἰδίας τάξεως
 πρὸς λειποταξίαν ἐκκλίνειν, αὐτὸς τὰς
 ἐσχάτας ὑπομένει τιμωρίας, | εἰ δὲ γυνή. 349α

- καὶ οἱ παῖδες καὶ εἴ τις ἄλλος κατὰ
τὸν οἶκόν ἐστιν, τῶν ἰδίων οἰκῶν καὶ τῆς
ἰδίας πατρίδος ἀπελασθήσεται καὶ κατοι-
κήσουσι γῆν πολλῶν κακῶν γέμουσαν.
- 5 εἴτα μετὰ ταῦτα τίς ὑπὲρ γυναικῶν καὶ
παίδων καὶ γονέων οὐ προκινδυνεύει
καὶ τὸν θάνατον τοῦ ζῆν οὐ προκρίνει;
τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἄλογος βούλεται φύσις·
πολλάκις γὰρ ἡ τεκοῦσα ὑπὲρ τῶν νεοσ-
- 10 σῶν εἰς χεῖρας ἑαυτὴν δίδωσι τοῦ ἀγρεύ-
οντος· δεινὸν δὲ τὴν μὲν ἄλογον φύσιν
τῶν οἰκείων ὑπερασπίζεσθαι, ἡμᾶς δὲ λο-
γικοὺς ὄντας καταφρονεῖν τῶν ἰδίων.
εἴτα πάλιν ἐπιστρέφειν πρὸς τὴν ἀπει-
- 15 λὴν ἐπιφέροντα καὶ τὰς τῶν ἀπειλουμέ-
νων αἰτίας, οἷον ὅτι χρὴ διὰ τοῦτο τοὺς
λειποτάκτας πολλαῖς πρότερον ταῖς τι-
μωρίαις καθυποβάλλοντα πυρὶ μᾶλλον
ἢ ξίφει εἰς ἔσχατον παραδίδοσθαι, πρῶ-
- 20 τον μὲν ὅτι θεοῦ κατεφρόνησαν καὶ τῆς
ἰδίας ἡλόγησαν πίστεως, εἴτα γυναικός,
παίδων, γονέων, ἀδελφῶν καὶ τῶν ὁμο-
πίστων καὶ ταῦτα δυναμένους περιγενέ-
σθαι τῶν ἐναντίων. δεῖ δὲ πρὸς τούτοις
- 25 ἐπερωτᾶν τὸν στρατηγὸν καὶ τὸ πλῆθος,
εἰ καὶ αὐτοῖς ταῦτα δοκοῖν, συμφωνούν-
των δὲ αὐτῶν τῷ στρατηγῷ καὶ ψηφίζο-
μένων θάνατον κατὰ τῶν λειποτακτούν-

των ἐπὶ τὸν ἔπαινον πάλιν τὸν στρατη-
γὸν στρέφειν, τί λέγοντα; ἐγὼ δὲ οἶ-
μαι, ὥς οὐκ ἂν τις τῶν πάντων λειπο-
τακτῇσειεν ὁρῶν τῶν ἄλλων τὸ πρόθυ- 5
μον, ἀλλὰ καί, εἴ τις παρ' ὑμῖν ἐστίν
πρὸς λειποταξίαν ἐκκλίνων τὴν γνώμην,
πρὸς τὸν ὅμοιον τῶν ἄλλων διαναστή-
σεται ζῆλον· εὐχῇ δὲ τελευταῖον τὸν λό-
γον σφραγίσαντα τῶν νηῶν ἐπιβῆναι
προτρέπει καὶ εἰς τάξιν πολέμου καθί- 10
στασθαι καὶ οὕτως κατὰ τὰ πρότερον εἰ-
ρημένα τὴν ὅλην συντάξαντα φάλαγγα
τοὺς ἐναντίους ἐπιζητεῖν. ἦδη δὲ τῶν
πολεμίων πλησιαζόντων χρὴ τὸν στρατη-
γὸν διατρέχοντα πρὸ τοῦ μετώπου τῆς 15
φάλαγγος προτρέπει ἐτι προθυμοτέραν
τὴν μάχην ποιήσασθαι καὶ εἰς χρηστὰς
ἐλπίδας ἄγειν τὸ σπράτευμα, εἴτα κατὰ
νώτον παντὸς τοῦ στόλου γενόμενον, ἂν τε
καθ' ἓνα ζυγὸν ἂν τε κατὰ δύο ἢ φάλαγξ 20
τῶν νηῶν ἦ, τὰς βραδυνούσας συνελαύ-
νειν καὶ ἀποκαθιστᾶν ἐπὶ τοὺς ἰδίους
ζυγούς. κἂν μὲν ὀκνηροτέρους τοὺς στρα-
τιώτας ὁρᾷ πρὸς τὴν μάχην, | πρὸ τῶνφ. 349ε
ἄλλων αὐτὸν μικρὸν ἐξιώντα τοῖς ἐναν- 25
τίοις συμπλέκεσθαι παρ' ἑκάτερα τὰς

ἰχθυοτέρας καὶ πολυανθρωποτέρας τῶν
 νηῶν μεθ' ἑαυτοῦ ἔχοντα. εἰ δὲ προθυ-
 μοτέρους τοὺς στρατιώτας ὁρῶν πρὸς
 τὴν μάχην, αὐτὸν μὲν κατὰ τὸ μέσον τῆς
 5 φάλαγγος ἐπακολουθοῦντα κατασαλπί-
 ζειν τε καὶ προθυμοτέρους τοὺς οἰκείους
 ποιεῖν, τοὺς δὲ ὀκνηροτέρους ἀπειλεῖν
 φοβερώτερον, ἐφ' ἑκατέρου δὲ τῶν ἄκρων
 τῆς φάλαγγος ἐπιστῆσαι τινὰς τῶν ἀ-
 10 σφαλεστέρων εἰς τὸ συνέχειν τὴν φά-
 λαγγα. ἔστιν δὲ ὅτε καὶ οἱ κατὰ τὸ μέτω-
 πον τῆς φάλαγγος τεταγμένοι λειποτα-
 ξίας δόξαν ἐμφαίνουσιν, ὅποτε τὰς κώπας
 ἡρεμούσας κατέχουσιν ἢ ὀκνηρότερον αὐ-
 15 τὰς ἔλκουσιν, ποτὲ δὲ οἱ κατόπιν ἐπιφε-
 ρόμενοι· διὸ δὴ ἐκεῖ τὸν στρατηγὸν σπου-
 δαίως παραγενόμενον ἢ ἀντ' αὐτοῦ ἔτε-
 ρον τοὺς μὲν ραθύμους διεγείρειν, τοὺς
 δὲ ἀτάκτους εἰς τάξιν ἄγειν. εἰ δὲ μηδὲν
 20 τούτων ὁρᾶται γινόμενον, τινὰ δὲ μέρη
 λειποταξίας ὑπόληψιν ἔχουσιν, ἐπ' ἐκεῖνα
 τὸν στρατηγὸν τὸν ὀφθαλμὸν ἔχειν καὶ
 καταμανθάνειν καὶ ἀποστέλλειν πρὸς αὐ-
 τούς τινὰς τῶν κουφοτέρων νηῶν ἐπα-
 25 πειλοῦντα θάνατον ἐκ τοῦ παραυτίκα, εἰ
 τις τῶν ἄλλων πολεμούντων λειπτακτιή-
 σειν. ὑπόληψιν δὲ λειποταξίας ἔχουσιν
 ἐν μὲν ἀλλοτρίᾳ οἱ κατὰ τὸ πέλαγος τε-

ταγμένοι, ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ οἱ κατὰ τὴν
 ἡπειρον. χρησιμώτατον δὲ καὶ τὸ προα-
 φορίζειν τινὰς καθ' ἓν ἢ καὶ καθ' ἑκάτε-
 ρον ἄκρον τῆς ὅλης φάλαγγος, αἱ μέσως
 πως ἔχουσιν πρὸς τε τὰς μείζονας τῶν 5
 πολεμίων καὶ τὰς κουφοτέρας αὐτῶν, ὥς
 μήτε ὑπὸ τῶν μειζόνων καταλαμβάνε-
 σθαι τῶν ἐχθρῶν φευγούσας μήτε ὑπὸ
 τῶν χειρόνων καταγωνίζεσθαι· προτρέ-
 πειν δὲ αὐτάς, ἐπειδὴν ἴδοιεν εἰς χεῖρας 10
 ἡκούσας τὰς φάλαγγας, ὑπερφαλαγγί-
 σαι τε καὶ κατὰ νότου γενέσθαι τῶν ἐ-
 ναντίων· ἀσθενέστερον γὰρ ἔξουσιν εὖ
 οἶδ' ὅτι οἱ πολέμοι πρὸς τὴν μάχην δι-
 αιρούμενοι, τῶν μὲν κατὰ τῶν ἔμπροσθεν 15
 ἀγωνιζομένων, τῶν δὲ ἄλλων ἄλλοτε κατὰ
 τῶν ὀπισθεν ἐπιστρεφομένων, ἵνα μὴ κατὰ
 νότου τούτων μαχέσωνται. ὥς ἂν δὲ οἱ
 πολέμοι ὀρῶντες κατὰ πρόσωπον τοὺς
 ὑπερφαλαγγίζοντας μὴ συμπαρακτείνω- 20
 σιν καὶ αὐτοὶ τὴν ἰδίαν | φάλαγγα καὶ φ.350x
 κωλύσωσιν αὐτῶν τὴν διάβασιν, χρόν τὰς
 εἰρημένας ναῦς μὴ κατὰ πρόσωπον τῶν
 ὑπεναντίων ἀλλὰ κατὰ νότου φέρεσθαι
 τῶν ἰδίων, ἔστ' ἂν ἀμφοτέρων αἱ φάλαγ- 25
 γες εἰς χεῖρας ἀλλήλων ἥξωσιν· ἐπειδὴν
 δὲ συμπλακείσας τὰς φάλαγγας ἴδωσιν,
 τότε καὶ αὐτοὺς ὑπερφαλαγγίσαντας κατὰ

νώτου γενέσθαι τῶν ἐναντίων, τοσοῦτον
 ἐκείνων ἀπέχοντας, ὅσον μὴ καταλαμ-
 βάνεσθαι ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων αὐτῶν
 δύνασθαι, πλησιάζειν δὲ μάλιστα καὶ κα-
 5 παθορυβεῖν ἐκείνους, οἱ κατὰ τῶν ἡμετέ-
 ρων θερμότερον ὑπεμβαίνουνσιν. καλὸν δὲ
 τὰς τοιαύτας ναῦς κατὰ τὰ ἄκρα προα-
 φορίζειν οὐ μόνον τοῦ ποιῆσαι ἀλλὰ καὶ
 τοῦ μὴ παθεῖν ἕνεκα τῶν γὰρ πολεμίων
 10 τοῦτο πράττειν ἐπειγομένων καὶ αὐτῶν
 ἀντεξαγομένων πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπάν-
 τησιν, ἅτε δὴ ἐπὶ τοῦτο προαφορισθείσας
 αὐτὰς τὸ ἀμέριμνον τοῖς ἰδίους ποιήσου-
 σιν· τὸ δὲ τοιοῦτον γίνεται, ὅταν ναυσὶ
 15 τῶν ἐχθρῶν πλεονάζωμεν. τινὲς δὲ τὴν ὀρ-
 μὴν τοῦ στόλου ὀξυτέραν εἶναι φασὶ προ-
 θυμίας τε τῶν οἰκείων ἕνεκα καὶ δειλίας
 τῶν ἐννατίων· τινὲς δὲ ἀσφαλέστερον ἔ-
 δοξαν ἡρέμα κινουμένας τοῖς πολεμίοις
 20 συμπλέκεσθαι, οἱ δὲ καὶ μὴ κινουμένας.
 ἐμοὶ δὲ ἀσφαλέστερον εἶναι δοκεῖ τὴν τοῦ
 λαοῦ ὀρῶντας διάθεσιν πρὸς τὸν πόλεμον
 οἰκονομεῖν τὸ συμφέρον· οἷον, εἰ μὲν ὀ-
 κνηροτέρους πρὸς τὴν μάχην ὀρῶμεν τοὺς
 25 ἰδίους, σὺν βοῇ κρατίστη καὶ θορύβῳ
 πολλῷ καὶ τάχει κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁμοῦ

13 ποιήσωσιν 16 προθυμία 17 δειλία

συνελαύνειν αὐτάς· εἰ δὲ προθυμότερους
 ὀρώμεν αὐτούς, ἡρέμα κινεῖσθαι τὴν τά-
 ξιν φυλάττοντας· εἰ δὲ πρὸς τὴν πολεμι-
 κὴν σύνταξιν δυσκόλως ἔχουσι, καθόλου
 ἡρεμεῖν τὴν τάξιν φυλάττοντας καὶ τοὺς
 ἐναντίους ἐκδεχομένους· ἐν γὰρ τῷ κινεῖ- 5
 σθαι ταύτην ἀπόλλυσιν. ἐπειδὴ δὲ αὐτοὺς
 ἴδωσιν πλησιαιτέρον γενομένους, τότε καὶ
 αὐτοὺς κινηθέντας ὀξύτερον σὺν βοῇ πολ-
 λῇ τοῖς ἐναντίοις συμπλέκεσθαι. εἰς μὲν δὴ
 τρόπος οὗτος παρατάξεως, καθ' ὃν τὴν 10
 φάλαγγα τείνοντες τοῖς ἐναντίοις συμ-
 πλεκόμεθα. ἔστιν δ' ὅτε καὶ τὴν εὐθείαν
 κοιλώσαντες φάλαγγα μνηοειδῇ ταύτην
 ποιοῦμεν· γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν ἰσχυρο-
 τέρους ὀρώμεν τοὺς ἐναντίους | καὶ τὴν φ.350
 τάξιν φυλάττοντας ἄλλως τε παρατεῖσθαι
 τὸν πόλεμον οὐ δυνάμεθα φειδοῖ τῶν ἰ-
 δίων. τότε γὰρ δὴ τότε κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ
 σχήματος τὰς μάλιστα ἀσφαλεστέρας συν-
 τάξαντες τὰς μὲν μέσας μετ' ἐκείνας τά- 20
 ξομεν καὶ μετ' αὐτάς τὰς ἀσθενεστέρας·
 ἀνάγκη γὰρ τὰς πολεμίας νῆας τῆς εἰ-
 σόδου φυλάττεσθαι τοῦ μὴ παθεῖν ἕνεκα
 ἐκατέρωθεν βεβλημένων· τὸ δὲ σχῆμα μὴ
 λίαν ἔστω βαθύ ἀλλ' ἔλαττον πάντως ἢ 25
 κυκλίου, ἵνα τῶν πολεμίων συνερ-
 χομένων κατὰ τῶν ἄκρων τῆς φάλαγγος

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

καὶ οἱ κατὰ τὸ βάθος αὐτίκα φθάνειν δύ-
 νανται τοῖς οἰκείοις συμμαχήσοντες. τὸ
 δὲ τοιοῦτον τῆς φάλαγγος σχῆμα οὐ δεῖ
 ἐκ μακροῦ ἄγειν, ἀλλὰ πλησιαζόντων
 5 τῶν πολεμίων, ἵνα μὴ πόρρωθεν ἰδόντες
 τὸ σχῆμα τῆς φάλαγγος οἱ πολέμιοι καὶ
 αὐτοὶ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῖς τὴν ἰδίαν
 διατυπώσουσι φάλαγγα, τὰς μὲν ἰσχυρο-
 τέρας κατὰ τὰ ἄκρα τάττοντες, τὰς δὲ
 10 ἀσθενεστέρας κατὰ τὸ μέσον καὶ ἢ δια-
 σχισθέντες καὶ τὸν ἔξω τόπον λαμβάνον-
 τες ἢ κατὰ δύο ζυγοὺς συνερχόμενοι,
 καὶ τὸν μὲν χωρεῖν κατὰ τοῦ βάθους τῆς
 ἡμετέρας προτρέποντες, τὸν δὲ κατόπιν
 15 ἀκολουθεῖν καὶ τοὺς μὲν ἄκρους τοῦ δευ-
 τέρου ζυγοῦ τοῖς ἄκροις συμπλέκεσθαι,
 τὰς δὲ μέσας ταῖς προλαβούσαις ἀκολου-
 θεῖν, ἵνα ταύτας ὁρῶντες οἱ παρ' ἐκάτερα
 τῆς μνηστοειδοῦς φάλαγγας τεταγμένοι μὴ
 20 συνέρχωνται κατὰ τῶν προλαβόντων, ὥς
 μὴ κατὰ νότον αὐτῶν γενέσθαι τοὺς
 κατὰ τὸν δεύτερον ζυγὸν τεταγμένους.
 διὸ δὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἀντιπαρατα-
 τομένων τῶν ἐναντίων οὐ χρὴ τὰς πλη-
 25 σιαζούσας ταῖς ἄκραις κατὰ τῶν προλα-
 βόντων τῶν πολεμίων συνέρχεσθαι, ἀλλ'
 ἀναμένειν τοὺς ἐπὶ τοῦ δευτέρου ζυγοῦ
 τῶν πολεμίων, καταλαμβάνούσας δὲ ἢ

συμπλέκεσθαι αὐταῖς ἢ τὴν εἴσοδον πα-
 ραχωρούσας κατὰ νότον τῶν ἐχθρῶν γί-
 νεσθαι· δεῖ δὲ πάντως τὸν ἐντὸς φεύγειν
 τόπον, ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν ἐκτὸς συνωθού-
 μενοι καὶ πυκνούμενοι οὐ μόνον ἐνεργέ- 5
 στερα τὰ βέλη τῶν ἐχθρῶν καθ' ἡμῶν
 γένωνται, ἀλλὰ καὶ ὑφ' ἑαυτῶν διὰ τὴν
 πύκνωσιν συντριβώμεθα. ἔστι δὲ οὐ μόνον
 κατὰ τὴν κοίλην ἐπιφάνειαν τοῦ μη-
 νοειδοῦς σχήματος τοῖς πολεμίοις συμ- 10
 πλέκεσθαι, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν κυρτὴν
 αὐτοῦ ἐπιφάνειαν ἐπὶ | τοὺς πολεμίους φ.351α
 ταύτην στρέψαντας, οὐκ ἐπὶ τὸν αὐτὸν
 τόπον ἐκάστης τῶν νηῶν τεταγμένης,
 καθάπερ ἐπὶ τῆς μνηοειδοῦς ἐλέγομεν 15
 φάλαγγος, ἀλλὰ τὰς μὲν ἰσχυροτέρας τε
 καὶ πολυανθρωποτέρας τῶν νηῶν τεταγ-
 μένας κατὰ τοῦ μέσου, τῶν δὲ μέσων
 μετ' ἐκείνας καὶ πρὸς τοῖς ἄκροις τῶν
 εὐτελεστέρων, ἵνα προηγουμένως μὲν αἱ 20
 μέγισται τοῖς ἐναντίοις συμπλέκωνται,
 αἱ δ' εὐτελέστεραι φυλάττοιτο ἐν ἀπο-
 στάσει πρὸς τοῖς ἄκροις φερόμεναι. δεῖ
 δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἄκρων τίττειν ἀνά
 δύο τινὰς τῶν κρατίστων εἰς φυλακὴν 25
 τῶν ἀσθενεστέρων· εἰ δὲ πλεονάζομεν
 τῷ ἀριθμῷ τῶν νηῶν πρὸς τὰς τῶν πο-
 λεμίων, τούτων τὸ πλεον κατόπιν τίττειν

κατὰ τοῦ μέσου τῆς φάλαγγος, ἵνα προ-
 ηγουμένως μὲν τῶν μεγίστων συμπλεκο-
 μένων τοῖς ἐναντίοις κατόπιν αὐτῶν καὶ
 αὗται φερόμεναι συμμαχῶσιν αὐταῖς ἢ
 5 ἐκείναις, ἃς μᾶλλον ὁρῶσι καταπολε-
 μουμένας τῶν ἄλλων. γίνεται δὲ καὶ
 τοῦτο τὸ σχῆμα πρότερον μὲν εἰς εὐ-
 θεϊαν συνταττομένων καὶ μέσον μὲν τε-
 ταγμένων τῶν μεγίστων τε καὶ πολυαν-
 10 θρωποτέρων, εἶτα μετ' ἐκείνας τῶν μέ-
 σων καὶ μετὰ ταύτας τῶν ἀσθενεστερῶν
 καὶ οὕτως τῶν μὲν ἄκρων ὑποκρατουμέ-
 νων τῆς φάλαγγος, τῶν δὲ μέσων προ-
 αγόντων, ἐπομένων δὲ καὶ τῶν ἄλλων
 15 μέχρι τῶν ἄκρων τὴν κατὰ τὸ πλάτος
 τάξιν οὐ παρερχομένων. δεῖ δὲ κατὰ τοῦ-
 το τὸ σχῆμα τοῖς ἐναντίοις συμπλεκομέ-
 νους ἡμᾶς ἀπέχειν καὶ μᾶλλον ἀλλήλων
 ποιήσομεν τὰς ναῦς, ὥστε μεῖζον τὸ σχῆ-
 20 μα κατὰ μῆκος γενέσθαι, φυλαττομένους
 τὴν μεταξὺ τοῦ σχήματος πύκνωσιν ὑπὸ
 τῶν πολεμίων συνωθουμένους, τὸν δὲ
 στρατηγὸν ἐντὸς περιερχόμενον τῆς φά-
 λαγγος κατασαλπίζειν καὶ προθυμοτέ-
 25 ρους τοὺς ἰδίους ποιεῖν καὶ μάλιστα,
 καθὼ μέρος ὁρᾷ τὴν μάχην ἀκμάζουσαν.
 δεῖ δὲ καὶ τοῦτο τὸ σχῆμα μὴ πόρρωθεν
 ἄγειν, ἵνα μὴ μεταποιεῖν οἱ πολέμιοι τὰς

ναῦς δύνωνται πρὸς τὸ χρησιμότερον
αὐτοῖς τῆς μάχης κατεπειγούσης. χρώ-
μεθα δὲ καὶ τούτῳ τῷ σχήματι, ὅταν δια-
σχίσαι τὴν φάλαγγα τῶν ἐναντίων δια-
νοώμεθα καὶ διαλύσαι τὴν τάξιν αὐτῶν. 5
συμβάλλεται δὲ ἡμῖν τοῦτο μάλιστα,
ὅποταν οἱ ἐναντίοι τῇ μνηοειδεῖ κέχρην-
ται φάλαγγι, ὥστε διὰ μέσου ἐκείνης χρω-
ρούσης τῆς κυρτοειδοῦς φάλαγγος | ἐνφ.351ε
τάξει τὴν μάχην ποιεῖν ||| ||| ||| κατὰ τὴν 10
κυρτὴν ἐπιφάνειαν τεταγμένων νηῶν
||| ||| συμπλεκομένης ταῖς ἐναντίαις.
ἰστέον δέ, ὅτι τῶν πολεμίων χρωμένων
τῇ μνηοειδεῖ φάλαγγι καὶ ἡμῶν τῇ ἐναν-
τία οὐκέτι κατὰ τὰ προειρημένα τά- 15
ξομεν τὰς μὲν πολυανθρώπους κατὰ
τὸ μέσον τῆς κυρτοειδοῦς φάλαγγος καὶ
μετ' ἐκείνας τὰς ἄλλας, ἀλλὰ τὰς μὲν
πολυανθρώπους κατὰ τῶν πολυανθρώ-
των καὶ τὰς ἀσθενεστέρας κατὰ τῶν 20
ἀσθενεστερῶν καὶ τὰς μέσας ὁμοίως
κατὰ τῶν ἴσων. ῥητέον δὲ καὶ περὶ τῶν
τόπων τῆς θαλάσσης, καθ' οὓς ὀφείλο-
μεν ναυμαχεῖν. εἰ μὲν γὰρ τὴν πολεμίαν
παραπλέοντες τὴν ναυμαχίαν ποιεῖν μέλ- 25
λομεν, κατὰ πέλαγος ταύτην ποιῶμεν

7 μνηοειδεῖ

παραιτουμένους τὴν πρόσγειον μάχην· εἰ
 δὲ τὴν ἡμετέραν, οὐ πόρρω μακρὰν ἀ-
 φεστηκότες πῆς γῆς, ἵνα ἡττηθέντες καὶ
 σώζεσθαι διὰ πελάγους οὐ συγχωρούμε-
 5 νοι ἐπὶ τὴν γῆν καταφεύγωμεν. οὐκοῦν
 ἄλλοι διὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς στερεᾶς
 καταμνησέειν τὸν τόπον, ἐν ᾧ πολεμεῖν
 μέλλομεν, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ διὰ
 καὶ πρότερον τὴν ἡπειρον παραπλέοντες
 10 καὶ μανθάνοντες, ποῦ ποτέ εἰσιν οἱ πολέ-
 μιοι, μνησέειν τοῖς ἡπειρώταις κάκεινους
 πάλιν τὰ ὅμοια μανθάνοντας καταμνησέ-
 ειν τῷ στόλῳ τὸν δυνατὸν τρόπον. πολ-
 λάκις γὰρ οἱ ἐχθροὶ τὸν μὲν στόλον λαν-
 15 θάνουσιν, ὅπου εἰσίν, ὑπὸ δὲ τῶν ἡπει-
 ρωτῶν γινώσκονται ἢ τοῦναντίον. τινὲς
 δὲ καθόλου τὴν πρόσγειον διαβάλλουσι
 μάχην, τί λέγοντες; ὥς οἱ πολλοὶ τὸν
 πόλεμον δεδοικότες ἐπὶ τὴν γῆν κατα-
 20 φεύγουσιν, ἐγὼ δὲ οὐκ' ἂν τοῦτο οἶμαι
 τολμῆσαι τινὰς τοῦ στρατηγοῦ τὰ προει-
 ρημένα φυλάττοντος.

ἰ. Πῶς δεῖ τὸν στρατηγὸν
 μετὰ τὴν μάχην περὶ τοῦ
 25 στόλου οἰκονομεῖν.

Τοῦ τοίνυν πολέμου κροτηθέντος, εἰ

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

μὲν τῶν πολεμίων κατισχύσομεν ἂν τε
καθόλου ἂν τε ἐπὶ μέρους, οὐ χρὴ τὸν
στρατηγὸν ἅτε δὴ τοὺς πολεμίους νενι-
κηκότα ἀδεέστερον διατίθεσθαι, ἀλλ' ἐκεί-
νῃ τῇ ἀσφαλείᾳ κεχρησθαι, ἥτινι καὶ 5
πρὸ τοῦ πολέμου ἐκέχρητο· εἰ δὲ ὑπὸ
τῶν ἐχθρῶν νενικήμεθα, μηδ' οὕτως ἀπο-
γινώσκειν, ἀλλ' ἐπισυνάγειν τὰς ὑπολει-
φθείσας καὶ καιρὸν δευτέρας ἐπιζητεῖν
μάχης.



ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣΕ

III

Δ^{ος}: K. K. MÜLLER
ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ
ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

III

Δ^{ος}. K. K. Müller

**Γλωσσικαὶ καὶ κριτικαὶ
ἐπὶ τοῦ κειμένου παρατηρήσεις⁽¹⁾.**

Συγγραφεὺς ἱκανῶς μεταγενέστερος καὶ τοῦ
ὁποίου ἡ γλῶσσα ἀπαύστως ποικίλλει ἐν τῇ χρή-
σει φράσεων καὶ τύπων, δὲν δύναται νὰ παράσχη
ἀσφαλῇ βᾶσιν δημιουργίας κανόνων κριτικῆς
τοῦ κειμένου. — Ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα ὁ λόγος
περὶ τοῦ ὅλου Ἀνωνύμου. — Ὅθεν ἐνόμισα
ὅτι εἰς πρώτην ἔκδοσιν ὤφειλα νὰ τυπώσω τὸ
κειμένον, μετὰ τῶν ἐν ὑποσημειώσει σ. 55
ἐξαιρέσεων, ἀκριβῶς κατὰ τὸ χειρόγραφον, ὡς
τοῦτο ἔπραξε καὶ ὁ De Boor ἐν τῇ ἐκδόσει
τοῦ Νικηφόρου (πρβλ. σ. IV, XVI). Διὰ
τοῦτο ἀρῆκα ἄθικτον ἐν σ. 66, 15 θάλασσαν,
57, 11. 18. 21. 66, 16. 77, 23. θαλάσσης

(1) «Eine Griechische Schrift über Seekrieg
zum ersten male herausgegeben und un-
tersucht von D^r K. K. Müller». Würzburg.
1882.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

(= ἑξάκις), μολονότι πάντοτε γίνεται χρῆσις τῶν ττ*. 56,18 νηός, 62,2.9.24. 63, 10. 64,3, νεῶν (πεντάκις), 57,24.26. 59,4. 64,13.17. 69,9.21. 70,2.24. 73,14.17. 77,11. νηῶν (δωδεκάκις), 73,22. νῆας, 56,17. 61,21. 71,23. 72,7. 76,19. 77,1. ναῦς (ἑξάκις), 58,7. ναῦν, ** 69,11. 76, 12. οὕτως πρὸ συμφώνου (πρὸ βλ. τάνάπαλιν σ. 79,7. 62,6. 67,19.). τὸ εὐφωνικὸν ν πρὸ συμφώνων***, 63,24. ἑαυτοὺς ἀντὶ ἡμᾶς

(*) Πρὸ βλ. σ. 37,4,9, 38,12,20, 39,3, 60,19, 62, 15, θαλάτταν, 62,2, θαλάττιος, 66,9, κρειττόνων, 63,18, ἐλαττόνων, 73,25, ἐλαττον, 39,14, 60,2, τέτταρος, 63,19, ἡττήθησαν, 78,3, ἡττηθέντες, 61,20. 72,10, πρᾶττειν, 63,23, 73,3,5, 73,16,23, 73,22, 76,20, 78,22, ἡυλάττειν εἰς διαφόρους τύπους, 74,9, τάττοντες, 73,24,28, τάττειν, 74,23, ἀντιπααραταττομένων, 64,12, προστάττειν, 61,21, 62,25,76,8, συντάττειν, εἰς διαφορὰς τύπους.

(**) Πρὸ βλ. Ἀνώνυμ. Βυζαντινὸν πολεμ. ἐπιστήμ. XIX, 16.— Νικηφόρον Opusc. ἔκδ. De Boor σ. 44, 54, 69.— Προκόπιον ἐν Περσ. I, 19 σ. 101. ἐν Βανδιλ. I. 12 σ. 362. I, 20 σ. 392, 393. ἐν Γοτθ. I, 1 σ. 7 I, 24 σ. 116, II, 4 σ. 159, II, 5 σ. 164, II, 7 σ. 173, III 15 σ. 339 III 27 σ. 392, IV, 22 σ. 574. IV, 23 σ. 579, IV, 35 σ. 638 (ἔκδ. Βόννης).

(***) Πρὸ βλ. ἐν τῷ κειμένῳ εἰκοσάκις καὶ πλέον, πρὸ φωνηγέντων πάντοτε, 27^{αις}, πρὸ συμφώνων λέγει 16^{αις}.

αὐτούς, 73,7. ἐαυτῶν ἀντὶ ἡμῶν αὐτῶν, 73,14. 77,7. ὅταν καὶ ὀπόταν, μετὰ ὀριστικῆς*, 64,6. 73,26. ἵνα μετὰ τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτος, 59,16. 74,5. ὀριστικῆς τοῦ μέλλοντος**. Ἐπίσης ἐνόμισα ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ μεταβάλω τὰς ἀνωμαλίας τῆς συντάξεως. σ. 33,7. κ. ε. ζ. ἐπιτρέχουσι—οὐκ εἰδότες κτλ. ἔνθα ἡδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ διὰ τοῦ διαφθείρονται ἢ διὰ παρομοίας τινος λέξεως. 39, 16 κ. ε. ζ. ἵνα αἱ δεύτεραι—μηνυθεῖσαι καὶ αὗται—ποιήσασαι—ἅπαντες παρασκευασθήσονται. 64, 17. κ. ε. ζ. δεῖ δὲ τὰ πρ. π. εὐτρεπισθέντα καθ' ἐαυτὸν τὸν στρατηγὸν σκέψασθαι. 66,18, κ. ε. ζ. γίνεται—ὅταν—ἐπαναστρέφωσιν ἢ καὶ ἄλλως—διαιρῦμενοι. 73,22, κ.ε.ζ. τὰς πολεμίας νῆας—φυλάττεσθαι—ἐκατέρωθεν βεβλημένων. 73,4, κ. ε. ζ. ἵνα μὴ—πυκνούμενοι οὐ μόνον ἐνεργέστερα τὰ βέλη—γένωνται, ἀλλὰ καὶ—συντρι-

Καὶ εἰς τὰ λοιπὰ δὲ τεμάχια τοῦ Ἀωνόμου εὕρισκεται πρὸ συμφώνου.

(*) Ὅταν μ. ὑποτ. σ. 62,19, 66,24.26, 72,14, 73,14(;) 77,3. (ἐξάκις) ὀπότε 70,13, ἐπειδὴν μ. ὑποτ. σ. 66,22, 71,26, μ. εὐκτ. 71,10, (πρὸ λ. Ἀωνόμου. Βούζαντ. ἐπιστημ. XXXIV 2 ἐάν-κέχρονται).

(**) Ἴνα μ. ὑποτ. σ. 61,7, 63,3,23, 71,17, 74,18, 73,4,20, 76,1, 76,28, 78,3, (δεκάκις) μ. εὐκτ. 63,18.

βώμεθα· **73,13**, κ. ε. ζ. οὐκ ἐπὶ τὸν αὐτὸν τόπον ἐκάστης τ. ν. τεταγμένης — ἀλλὰ τὰς μὲν ἰσχυροτέρας — τεταγμένας κατὰ τοῦ μέσου, τῶν δὲ κ. τ. λ. Οὐδόλως πρέπει νὰ φαίνεται εἰς ἡμᾶς παράδοξος ἡ διαρκὴς μεταλλαγή ἀρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ καθόσον τὸ ἐκάστοτε ἐπίθετον ἀναφέρεται εἰς τὰ πρόσωπα ἢ εἰς τὰ πλοῖα, πρβλ. πολλαχοῦ τοῦ κειμένου ὡς ἐν **71,19**, κ. ε. ζ. καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἔτεραι ἰδιορρυθμίαι εἶναι ὅτι αἱ προθέσεις δὲν ἐπαναλαμβάνονται πρὸ τῆς δευτέρας ἀπ' αὐτῶν ἐξηρητημένης λέξεως, ὡς ἐν **57,4**, καὶ ἀλλαχοῦ, ἐπίσης ἐν **60,7**. καὶ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ συγκριτικοῦ διὰ τοῦ μάλιστα (πρβλ. σ. **59,5. 24. 73,19**). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς γλωσσικῆς τοῦ ἔργου καταστάσεως, περὶ δὲ τῶν χρηζόντων ἰδιαζούσης προσοχῆς χωρίων τὰ ἐπόμενα.

Σελ. **57,1**. κ. ε. ζ. ὅτι χρὴ τὸν στρατηγὸν ἔχειν μεθ' ἑαυτοῦ παντοτε τοὺς πεπειραμένους τῶν κατὰ θάλατταν καὶ τὰ παρακείμενα **τούτοις** χωρία. Αἱ τελευταῖαι τέσσαρες λέξεις ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ κατὰ καὶ δηλοῦσι τὰ παράλια, πρβλ. σ. **57,20** κ.ε.ζ. οὐ μόνον ἐκείνης τῆς θαλάσσης πείραν ἔχειν αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ τῶν παρακειμένων **αὐτῇ** χωρίων. Τὸ τούτοις λοιπὸν εἶναι παρεφθαρμένον, ἢ δ' εὐχερεστέρα μεταβολὴ εἶναι. βεβαίως ταύτη.

Σελ. 58, 10. πρὸ τῆς τέχνης = **πρὸ** τοῦ-
τέστιν ἄνευ χρήσεως τεχνητῶν μέσων.

Σελ. 60, 26. εἰ δὲ **καὶ** κατὰ νότου τὸν
ἥλιον ἔχωσιν. Περήχθη ἄρα γε τὸ καὶ ἐκ
διττογραφίας προελθούσης ἐνεκα συντετμημέ-
νης γραφῆς τοῦ κατὰ ;

Σελ. 61, 1. κ. ε. ξ. κατὰ δὲ γῆν ση-
μεῖόν ἐστιν ἡ τῶν σαλπίγγων πολυφω-
νοτέρα. Ἡδύνατό τις νὰ προσθέσῃ οὐσιαστι-
κὸν εἰς τὸ ἡ τ. σ. π. (πρὸβλ. σ. 56, 8. 61,
10. φωνή), ἀλλὰ πρὸβλ. σ. 60, 19.

Σελ. 62, 1. κ. ε. ξ. ἀναγκαῖον εἰπεῖν
πρ. περὶ συντάξεως νεῶν ἥδη θαλάττιος
φάλαγξ ἐστίν. Βεβαίως ἡ δὲ, πρὸβλ. σ. 56,
2. 57, 10. 26. 63, 8. 66, 8. καὶ ἀλλαχοῦ.

Σελ. 66, 14. κ. ε. ξ. τὴν μεταξὺ δύο
γαιῶν θάλασσαν ἢ ποταμόν, καθ' ἣν—διὰ
τὴν τῆς θαλάσσης στενότητα—. Εἶναι τὸ
ἢ ποταμόν ὑποβολιμαῖον; Εἰς τὰ ἐπόμενα
λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον θάλασσα, ἀλλὰ
λόγος τοῦτου δυνατὸν νὰ εἶναι ἡ μεγαλειτέρα
σημασία τῆς θαλάσσης.

Σελ. 67, 19. τὸν πόλεμον ἡμῶν ἐ-
χομένων. Παρὰ τῷ Στεφάνῳ (Th. Gr. 1.
ed. Par. s. v.) ἀναφέρεται τὸ ἔχεσθαι μετ'
αὐτ., ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ *sustinere* ὡς
παρ' Ὁμήρῳ, Ἡσιόδῳ καὶ Ἀπολλωνίῳ τῷ
Ροδίῳ (III 445)· εἶναι ἀμφίβολον ἐπομένως

εἶναι εἶναι ἀνάγκη μεταβολῆς. — Ἐν τῇ αὐτῇ
σελίδι 20, κ. ε. ζ. χρὴ — ποιήσασθαι λό-
γον—πρὸς τούτοις ἐπιφέρειν, ὡς εἴ τις—
ἐκκλίνειν, — ὑπομένει. Παράδοξος εἶναι ἡ
ἀσύνδετος παράταξις τοῦ ποιήσασθαι λ. καὶ
ἐπιφέρειν. Βεβαίως δύναται τις νὰ προσθήσῃ
τε ἢ τ' πρὸ τοῦ ἐπιφέρειν. Προσέτι δὲ πρέ-
πει ν' ἀναγνώσωμεν ἐκκλίνειεν καὶ ὑπομε-
νει.

Σελ. 68,5. κ. ε. ζ. τίς — οὐ προκιν-
δυνεύει καὶ — οὐ προκρίνει· προκινδु-
νεύσει—προκρίνει; Πρβλ. Ἄνων. Βυζαντ.
πολεμ. ἐπιστ. XL 2 τίς—οὐχ ὑποπτεύσει.

Σελ. 70,16. κ. ε. ζ. διὸ δὴ — ἄγειν.
Εἶναι αἰσθητὴ ἡ ἑλλειψις τῆς λέξεως ἐξ ἧς ἐ-
ξαρτῶνται τ' ἀπαρέμματα διεγείρειν ἄγειν
(δεῖ, χρὴ, ἀναγκαῖον). Τὸ δὴ δὲν εἶναι σχε-
δὸν ἀνάγκη νὰ μεταβληθῇ (πρβλ. ἀνωτέρω πα-
ρατηρ. εἰς 62,1.) ἴσως κατὰ τὴν σελ. 36,2.
ἀναγνωστέον διὸ δὴ <ἀναγκαῖον>, πρβλ.
ἐπίσης σ. 74,23 Δυνατὸν καὶ νὰ ἐξέπεσε τὸ
δεῖ μετὰ τὸ ἄγειν, διότι μετ' αὐτὸ ἔπεται εἰ.

Σελ. 72,9 κ. ε. ζ. τῶν γὰρ πολεμίων
—ἀντεξαγομένων πρὸς τὴν ἐκείνων ἀ-
πάντησιν, ἅτε δὴ ἐπὶ τοῦτο προαφορισθεῖ-
σας αὐτάς τὸ ἀμέρμνον τοῖς ἰδίοις ποι-
ήσουσιν. Ἡ αἰτιολογικὴ βεβαίως προῆλθεν ἐκ
τοῦ προηγουμένου ἐπὶ ἡμαρτημένως καὶ διὰ

τοῦτο πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ προα-
φορισθεῖσαι αὐται. Ὡς πρὸς τὸ ἀμέρι-
μον πρβλ. σ. 56,5. 61,12.

Σελ. 73,5 κ. ε. ξ. ἐν γὰρ τῷ κινεῖσθαι
ταύτην ἀπόλλυσιν Ἐννοεῖ ἄρα γε ἐνταῦθα
ὅτι ὁ κυβερνήτης καταστρέφει ταύτην, τὴν
τάξιν ;

Σελ. 73,4. κ. ε. ξ. ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν
ἐκτὸς συνωθούμενοι καὶ πυκνούμενοι —
ἐνεργέστερα τὰ βέλῃ τῶν ἐχθρῶν — γέ-
νονται, ἀλλὰ καὶ ὑδ' ἑαυτῶν διὰ τὴν
πύκνωσιν συντριβώμεθα. Ἐνταῦθα βεβαίως
οὐδὲν τὸ μεταβλητέον εἰμὴ μόνον ὅτι τὸ ἑαυ-
τῶν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἡμῶν αὐ-
τῶν (πρβλ. 63,24. 73,7.)

Σελ. 76,16. κ. ε. ξ. δεῖ — ἡμᾶς ἀπέ-
χειν καὶ μάλλον ἀλλήλων ποιήσομεν
τὰς ναῦς κτλ. Πάντως ποιῆσαι.

Σελ. 77,6. κ. ε. ξ. συμβάλλεται — ὅποταν
οἱ ἐναντίοι τῇ μιννοειδεῖ κέχρηνται φά-
λαγγι, ὥστε διὰ μέσου εἰκείνης χωρούσης
τῆς κυρτοειδοῦς φάλαγγος ἐν τάξει τὴν
μάχην ποιεῖν ////////// κατὰ τὴν κυρτὴν ἐ-
σιφάνειαν τεταγμένων νηῶν ////////// συμ-
πλεκομένης ταῖς ἐναντίαῖς. Κατὰ τὴν ἀν-
τιγραφὴν τοῦ τίτλου τῶν Ναυμαχικῶν τοῦ
Βασιλείου (φ. 352a) εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν
τοῦ ρύλλου 351ε ἐπτά ἢ ὀκτώ γράμματα καὶ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

εἰς τὴν δευτέραν ἐξ ἧς ἑπτὰ ἐγένοντο δυσανάγνωστα. Ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ νομίζω ὅτι ἀναγνωρίζω τῶν ὡς τὰ τελευταῖα τῶν γραμμάτων τούτων, εἰς τὴν δευτέραν αὖ ὡς τὰ πρῶτα καὶ τῆς ὡς τὰ τελευταῖα. Τὸ χωρίον τοῦτο σημαίνει : Ἡ κυρτοειδὴς αὕτη τάξις

ὧφελει ἡμῶς πρὸ πάντων ὅταν οἱ πολέλιοι μεταχειρίζονται τὴν μηνοειδῆ , οὕτως ὥστε < ἡμεῖς >, ἐνῶ διὰ μέσου ἐκείνης χωρεῖ ἡ κυρτοειδὴς φάλαγξ, ποιούμεν ἐν τάξει τὴν μάχην < ἐκάστης τῶν > κατὰ τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν τεταγμένων νηῶν συμπλεκόμενης πρὸς τὰς ἐναντίας. Οὕτω δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου. Ἡ πλήρωσις τῶν κενῶν κατορθοῦται κατὰ ταῦτα ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὑπολειπόμενα ἔχνη καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πληρωτέου χώρου ὡς ἐξῆς : ὥστε—ποιεῖν < ἡμῶς τῶν > κατὰ τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν τεταγμένων νηῶν < ἐκάστης > συμπλεκόμενης ταῖς ἐναντίαις. Οὕτως ἐκάστοτε ἐντίθενται ἑπτὰ γράμματα. Ἐπέτρεψα εἰς ἐμαυτὸν ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὰ δεδομένα ἔχνη κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ δευτέρου χάσματος, μὴ δυνάμενος τὸ ὑπόλοιπον τῶν γραμμάτων νὰ καθορίσω μετὰ βεβαιότητος ὡς αὖ.

Σελ. 78,6. κ. ε. ζ. χρῆ — καταμινύειν τὸν τόπον—καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ—**παραπλέοντες καὶ μανθάνοντες**—μυ-



ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

νύειν κτλ. Τὸ χωρίον δὲν πρέπει βεβαίως νὰ συγκαταλέξωμεν μετὰ τῶν ἀνωμαλιῶν τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν· ἀλλὰ ν' ἀναγνώσωμεν πα-
ραπλέον-**τας** καὶ μανθάνον-**τας**. Ἐν τῇ αὐτῇ
σελ. 18. κ. ε. ξ. τὶ λέγοντες ; ὡς οἱ πολλοὶ
— καταφεύγουσιν· καταφυγοῦσιν ; —
αὐτόθ. 26. κ. ε. ξ. εἰ — κατισχύσομεν·
κατισχύσαμεν ; Πρὸλ. σ. 79,6.

Σελ. 79,8. κ. ε. ξ. ἐπισυνάγειν τὰς ὑπολει-
φθείσας. Ἐλλείπει τὸ ναῦς, ἀλλὰ κατὰ τὰς
ἀναλογίας τῶν χωρίων σ. 73,18. κ. ε. ξ. 74,
8. κ. ε. ξ. 74,24. κ. ε. κ. 75,23. κ. ε. ξ. 77,
13. κ. ε. ξ. δὲν ὑφίσταται ἀνάγκη νὰ προσθέ-
σωμεν τοῦτο.



ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣΕ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἀφιέρωσις.....σελ.	9
Σημείωσις.....»	11
I Ἀξία τοῦ εὐρήματος.....»	17
II Τὸ κείμενον.....»	55
III Γλωσσικαὶ καὶ κριτικαὶ παρατηρήσεις K. K. Müller.....»	83







ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣΕ



ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

- Ὁ ἐν Γαλλίᾳ περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης
ἀγών. — Τελευταία φάσις τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν
Σχημάτος. 1890..... Δρ. 2
- Ἱστορία τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλή-
νων. — Μετάφρασις μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώ-
σεων. Μετὰ τῆς εἰκόνης τοῦ συγγραφέως. 1890. Δρ. 6
- Ἡ Ρουμανία καὶ τὸ ἐν Γιουργέβω δυνέστιον.
— Τοῦ βιβλίου προτάσσεται ἐπιστολή τοῦ Α. Ρ.
Ραγκαζῆ. 1891..... Δρ. 3
- Ἱστορία τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλή-
νων ἀγώνος, κυρίως τοῦ ναυτικοῦ. — Με-
τάφρασις, ἣς προτάσσεται μελέτη περὶ τοῦ ἔργου τοῦ
Ζουεὶν δὲ λα Γκρανιέρ, περὶ τῆς σημασίας τῆς καθ'
ἡμᾶς θαλάσσης καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναπτύ-
ξεως καὶ περ' ἡμῶν ναυτικῆς φιλολογίας. 1891. Δρ. 6
- Διάλεκτις περὶ πολιτείας. ἀφιερουμένη εἰς τὴν ἐλ-
ληνίδα νεότητα. 1891. (ἔχ. γλῶττ.).....
- Μικρὰ διηβολὴ εἰς τὴν Ναυτικὴν Ἀρχαιο-
λογίαν. — Τὸ παρ' Ὀμήρῳ ἔνστικτον ναύ-
μαχον. — Ἡ Ὀδυσσεὺς σχεδία, μετὰ
σχημάτων. 1895..... Δρ. 1
- Ἐπίτομος Ναυτικὴ Ἱστορία, πρὸς χρῆσιν τῶν
Δοκίμων. 1896. (Ἐξεδόθησαν μόνον 100 ἀντίτυπα
πρὸς χρῆσιν τῆς Σχολῆς).....
- Τὰ Καταδρομικὰ τῆς Κοιτικῆς Ἐπαναστά-
σεως τοῦ 1866-68. — Σελὲς ἐκ τῆς συγχρόνου
ναυτικῆς ἱστορίας. 1896..... Δρ. 1

Αἱ εἰς ἀπόκτησιν τῶν ἀνωτέρω ἔργων ἀφορῶσαι αἰ-
τήσεις θέον ν' ἀπευθύνονται πρὸς τὸν συγγραφέα, διὸς
Στουρνάρᾳ 33, ἡ εἰς τὸν ἀποστείον Μπέν.

